

Univerzita Palackého Olomouc

Filozofická fakulta

Katedra historie

Jitka Bachanová

Zápisky z cest hraběte Leopolda Berchtolda

1780 - 1797

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Radmila Pavlíčková, Ph.D.

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Hluku dne 28. dubna 2010

.....

Děkuji tímto vedoucí bakalářské práce Mgr. Radmile Pavlíčkové, Ph.D. za podporu, odborné vedení, poskytnuté rady a metodickou pomoc při zpracování bakalářské práce. Dále děkuji správci hradu Buchlova, správcové zámku v Buchlovicích a knihovnici ze Slovákého muzea v Uherském Hradišti.

Obsah

<i>Obsah</i>	4
1. <i>Úvod</i>	5
2. <i>Cestování v 18. století</i>	9
2.1 <i>Stručné dějiny cestování</i>	9
2.2 <i>Jan Nepomuk Mittrovský</i>	13
2.3 <i>Cestovatel 18. století</i>	14
3. <i>Život hraběte Berchtolda</i>	16
3.1 <i>Rod Berchtoldů</i>	16
3.2 <i>Leopold Berchtold</i>	17
4. <i>Instrukce a rady pro cestovatele od hraběte Leopolda Berchtolda</i>	23
4.1 <i>Cestování</i>	23
4.2 <i>Cestovní rady a návody</i>	25
4.3 <i>Jak si psát na cestách deník</i>	29
4.4 <i>Jak se starat o své bezpečí a o svůj majetek</i>	30
4.5 <i>Jak se na cestách starat o své zdraví</i>	32
4.6 <i>Jak se postarat o své peníze</i>	35
4.7 <i>Jak se ubytovat v hostinci</i>	36
4.8 <i>Přístroje na cestách</i>	38
5. <i>Cestovní deník</i>	39
6. <i>Závěr</i>	50
7. <i>Resumé</i>	53
8. <i>Seznam použitých pramenů</i>	55
9. <i>Seznam použité literatury</i>	55
9.1 <i>Monografie, studie a články</i>	55
9.2 <i>Webové stránky</i>	57
10. <i>Seznam příloh</i>	58
11. <i>Přílohy</i>	59

1. Úvod

Tématem mojí bakalářské práce je cestování na konci 18. století. Ústřední postavou, na kterou jsem se v této práci soustředila, je osoba hraběte Leopolda Berchtolda – cestovatele, filantropa, lidumila, jedna z nejuznávanějších osob pozdního osvícenství na Moravě. Soustředila jsem se na jeho stěžejní dílo, knihu *Instrukce pro cestovatele* se systematickou sbírkou důležitých otázek a jeho *Zápisky z cest po Evropě, Africe a Asii*, jež poodhalují skutečnost a proměny cestování na konci 18. století.

V této práci se tedy zabývám především cestováním vyšších společenských vrstev (aristokratů nebo měšťanů), u nichž účelem cestování nebyla pouze přeprava své osoby z jednoho místa do místa druhého či z důvodu hledání nové obživy a práce. České studie věnující se tématu cestování jsou stále ve slibném rozvoji. Neustále přibývají nové a nové práce, které nám umožňují nahlédnout do cestovního světa raného novověku. Studií zatím není mnoho, a tak se badatelé musí v mnoha případech obrátit i na zahraniční literaturu a studie.

Již vzniklé práce věnující se fenoménu cestování se ale především týkají doby renesance a baroka. Prací zabývajících se cestováním ke konci 18. století existuje v českém prostředí velmi málo, spíše jsou to jen výjimky.¹ Mezi českými badateli věnujícími se cestování na sklonku 18. století vynikají práce Ivo Cermana. Je autorem několika článků, studií i knih, které nesou zájem tohoto období.² Dalším autorem je i Jiří Kubeš, který se sice vyloženě nevěnuje osvícenskému cestování, ale svými pracemi zásadně přispěl k rozšíření českého obrazu cestování v raném

---

¹ HOJDA, Z. *Cesty a cestovatelé v raném novověku*. Litoměřice 1994; *Kavalířské cesty české šlechty do Itálie v 17. století*. In: *Itálie, Čechy a střední Evropa*. Praha 1986; CERMÁN, I. *Zrození osvícenského kavalíra*. Časopis Národního muzea, řada historická 172, 2004, s. 157-190; *Cesty za osvícením. Úloha cestování v osvícenské antropologii*, In: *Šlechtic na cestách v 16. - 18. století* Pardubice 2007; KUBEŠ, J. (ed.) *Šlechtic na cestách v 16. - 18. století*. Pardubice 2007; HLAVAČKA, M. *Cestování v éře dostavníků*. Praha 1996; BINKOVÁ, S - POLIŠENSKÝ, J. (edd.), *Česká touha cestovatelská. Cestopisy, deníky a listy ze 17. století*. Praha 1989; TICHÁ, Z. *Jak stačí Čechové poznávali svět*. Praha 1985.

² Je autorem studií a článků: *Zrození osvíceného kavalíra*, In: *Časopis národního muzea*, řada historická, ročník 173, č 3-4, 2004. s. 157-187.; *Cesty za osvícením. Úloha cestování v osvícenecké antropologii*, In: *Šlechtic na cestách v 16. - 18. století*, Pardubice 2007, s. 221-233.; *Vzdělání a socializace kancléře Rudolfa Chotka*, In: *Český časopis historický* 101, 2003, č. 4, s. 818-853; *Die Adelskultur im Böhmen des 18. Jahrhunderts*, *Perspectivia - discussions* 2 (2009) - *Adel im Wandel* (16. - 20. Jahrhundert); *Bildungsziele - Reiseziele*, *Die Kavalierstour im 18. Jahrhundert*; SCHEUTZ, M. – SCHMALE, W. - ŠTEFANOVÁ, D. (edd.) *Orte des Wissens. Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts 18/19*, Bochum 2004, s. 49-78.; monografie: *Chotkové, Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008, s. 576.

novověku.³ Mezi další autory řadící se k badatelům o cestování v 18. století je Milena Lenderová, která některými díly přispěla do tohoto výzkumu. Sice se její díla přímo netýkaly cestování v 18. století, ale i přesto svou měrou přispěla tomuto bádání.⁴ Mezi dalšími pracemi, které by se mohly řadit k výzkumům cestování z tohoto období, jsou diplomové práce studentů.⁵ Zatím na poli českého bádání nenajdeme komplexní studii či monografii věnující se cestování v 18. století. Proto se badatelé musí obracet i na zahraniční díla.⁶

Pramennou základnou mé práce byla zachovalá a ne běžně dostupná knížka z buchlovské hradní knihovny s názvem *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüssllicher Fragen*. Napsal ji na základě svých zkušeností z cest sám Leopold Berchtold. Vydána byla v několika jazycích a zaznamenala mezi vzdělanci své doby velký úspěch, protože by se dalo říci, že patřila mezi první cestovní instrukce, které si mohla široká veřejnost v té době opatřit.⁷ Dále jsem využila informace z jeho cestovních zápisků, které si psal v průběhu svých cest a které jsou uloženy v rodinném archivu Berchtoldů v Moravském zemském archivu v Brně. Bohužel, zájemce, který by čekal přesný itinerář jeho cesty a jeho cestovní činnosti, by byl zřejmě zklamán. Jeho poznámky v deníku jsou směsicí různých témat, se kterými se pravděpodobně na svých cestách setkal a které jako osvícenec a filantrop řešil.

---

³ Jeho příspěvky k dějinám cestování: *Vyšší šlechta z českých zemí v letech 1650-1750*. edice Šlechtic na cestách v 16.-18. století; *Kryštof Václav Nostic - Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*. Skriptorium, Praha 2004, s. 384.; *Diplomatické cesty, kariéra a cestovní deníky v době okolo roku 1700 na příkladech cest Kryštofa Václava z Nostic a Leopolda Antonína Šlika*. In: FRIMMOVÁ E. – KLECKER, E. (edd.), *Itineraria Posoniensia*. Zborník z medzinárodnej konferencie Cestopisy v Novoveku, ktorá se konala v dňoch 3. - 5. novembra 2003 v Bratislave, Bratislava 2005, s. 134-142.

⁴ *Lidé v salonech osmnáctého století*. Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Pardubice 1997; *Deník Eleonory ze Schwarzenbergu. Minulostí Západočeského kraje 33*, 1998; *Osobní deník a korespondence - snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto) literární vyjádření*, Pardubice 2004; LENDEROVÁ, M. *Cestovatel*, In: *Člověk českého raného novověku*. Argo, Praha 2007.

⁵ Uvedla bych zde práce: FOLTÝN, T. *Kavalírské cesty a cestovní instrukce aristokracie z habsburské monarchie (1640-1740)*. UPa 2005; SEEMANN, P. *Barokní kavalír na cestách. Cestovní deník Ernsta Augusta Metternicha z let 1712-1717*, UPa 2007; VINTROVÁ, L. *Diplomatická cesta Prospera Antonína Berchtolda k tureckému sultánu v roce 1740*. UPa 2004.

⁶ Zajímavé je třeba dílo Antoniho Maczaka *Travel in Early Modern Europe*, Cambridge 1995.

⁷ Ke konci 18. století se mezi nejvýznamnější cestovní instrukce řadilo dílo Johanna Davida Köhlera *Anweisung für reisende Gelerte* vydané v roce 1762, dále dílo právě zmiňovaného hraběte Lepolda Berchtolda *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüssllicher Fragen* (Braunschweig, 1791). Dalším dílem obsahující rady na cesty, které si vzalo inspiraci z díla Leopolda Berchtolda a které vyšlo v roce 1793 ve Výmaru bylo *Guide des Voyageurs en Europe*. Autory byli Heinrich August a Ottokar Reichard.

Mimo prameny jsem využila sekundární literaturu, která mi byla nápomocna při studiu dobového obrazu cestování. Avšak není jí mnoho, protože česká historiografie věnující se fenoménu cestování je teprve ve slibném rozvoji. Práce zabývající se cestami ke konci 18. století jsou spíše výjimky, a proto je také dobré obrátit se na nejbližší časově zařazené práce k cestování, tj. baroko.

První skupina literatury se týká života na prahu osvícenství a života hraběte Leopolda Berchtolda. Velmi užitečnými knihami se staly *Alchymie štěstí, Kultura a každodenní život v raném novověku III., Osvícenství, Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge, Leopold Graf von Berchtold der Menschenfreund, Počátky raného liberalismu na Moravě*. Pro sestavení Berchtoldova životopisu jsem využila také *Lexikon císařství rakouského* od C. Wurzbacha a *Ottův slovník naučný, 3. díl*.

Druhou skupinou literatury využitou v této práci jsou knihy, různé sborníky, ve kterých se nacházejí články věnující se fenoménu cestování. Jejich seznam je přiložen v použité literatuře na konci této práce.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole jsou stručně nastíněny proměny cestování v raném novověku s důrazem na aspekty cestování v 18. století s uvedením dvou jeho nejvýznamnějších představitelů v českých zemích. Poslední podkapitola se zabývá cestovatelskými příručkami na konci 18. století, které vyšly v Evropě. Druhá kapitola této práce se věnuje rodu Berchtoldů, který je u nás znám málo a poté se zaměřuje na život a dílo hraběte Leopolda Berchtolda. Tato kapitola poměrně dobře ve stručnosti zachycuje život hraběte, který byl velmi neobyčejný. O hraběti byly napsány dvě knihy, ze kterých jsem získala podstatné informace. Jsou to monografie od Pluskala Moravičanského z 19. století, který líčil hraběte jako velmi dobrotivého a laskavého člověka, jenž pro své poddané konal samé dobré skutky a druhá, kterou napsal hrabě Leopold Berchtold II. v roce 1893, se zabývá minulostí panství hradu Buchlova a najdeme v ní také zmínky o hraběti Leopoldu I. Berchtoldovi. Třetí kapitola nese název Instrukce a rady pro cestovatele od hraběte Leopolda Berchtolda. Zde jsem se snažila rozebrat jeho instruktážní rady z knihy pro cestovatele (*Anweisung für Reisende*) pro budoucí cestovatele. Kapitola je rozdělena do osmi menších podkapitol, které mají ukázat dobové skutečnosti cestování na konci 18. století. V úvodu této kapitoly rozebírám ideologii, náplň a základní pravidla cest. Čtvrtá kapitola s názvem *Leopoldův deník* představuje jeho vlastnoručně psaný deník. Zabývám se v ní jeho charakteristikou, dále tím, čeho si

hrabě na cestách všímal, jaké zkušenosti a inovace si z cest přivezl domů a začal je budovat na svém panství a v čem mu byly jeho cesty nejvíce přínosné.

Cílem práce je popsat obraz cestování na sklonku 18. století prostřednictvím díla hraběte Berchtolda a rozšířit tak další pohled na fenomén cestování v době osvícenství. Jistě to není jednoduché, protože dílo hraběte Berchtolda zabývající se cestováním je z určité části opět zaměřeno na jeho filantropickou činnost, jež jej velmi ovlivnila. Ale i přesto můžeme jeho dílo i cesty považovat v českých zemích za vsutku ojedinělé a rovněž nám mohou pomoci pochopit a otevřít zrcadlo života vzdělaných cestovatelů ke konci 18. století.

2. Cestování v 18. století

2.1 Stručné dějiny cestování

V průběhu 15. až 18. století se cestování proměnilo v uvědomělý faktor, který souvisel s rozvojem lidské psychiky, myšlení, kultury a vědy. Lidé na cestách si všímali toho, co se v jejich místě bydliště nenalézalo, hledali nové poznatky a nabývali nových zkušeností. Cestování v životě lidí hrálo velkou roli. Samozřejmě, každá sociální třída brala tento typ činnosti zcela jinak. Někdo cestoval za obživou obchodem, jiný cestoval za požitkem, vzděláním.

Cestovatelské aktivity urychlily vývoj doby středověku a raného novověku až do té míry, kdy doba raného novověku dospěla svého vrcholu – doby předindustriální.⁸ Cestování tedy umožnilo modernizaci společnosti, ale k tomu bylo rovněž zapotřebí dalších podpůrných prostředků, bez kterých by jeho vlivu na modernizaci nebylo možné. Byly to především infrastruktury a jejich rozvoj, fungování pošty, politické návštěvy panovníků i šlechticů, které přispívaly k rozvoji mezinárodních vztahů. Cestování zasáhlo do vývoje lidské společnosti tím, že jí umožnilo širší rozhled v různých odvětvích její činnosti. Ovšem cestování mělo i své negativní stránky, které si s sebou nenápadně neslo. To následně vyústilo až v hrozbu společnosti ve dvacátém a dvacátém prvním století – např. xenofobii, izolaci, změnu hodnot, vykořisťování.

Asi největší rozvoj cestování nastal v průběhu raného novověku. Cestoval především ten, kdo měl peníze, postavení a čas. Opustit domov a vydat se na cesty bylo stále ještě neobvyklé a spojené s jakýmkoliv dobrodružstvím, a to i na prahu doby pozdního osvícenství, jímž se má práce zabývá. Asi největšími cestovateli na konci 18. století zůstávali i nadále lidé z aristokratického kruhu. Ale přibývalo i těch, kteří urození nebyli a měli dostatek peněz, aby mohli cestovat. Patřili k nim bohatí měšťané a obchodníci. Zde nastává rozpad monopolu šlechty za výsostným cestováním. Ale i v tomto případě zde platila určitá omezenost. Svoboda cestování všech vrstev obyvatelstva byla diktována "státním zájmem", tedy užitečností pro stát. Z tohoto pohledu byly nejméně vítanými cestami tzv. "kavalírské cesty".⁹ Netrvalo

---

⁸ PÁNEK, J. *Cesty a cestování v životě společnosti*, s. 10-22.

⁹ Svoboda cestování všech vrstev obyvatelstva byla diktována "státním zájmem", tedy užitečností pro stát. Z tohoto pohledu byly nejméně vítanými cestami tzv. "kavalírské cesty" mladých šlechticů,

dlouho a tyto kavalírské cesty se staly jedním z velkých fenoménů raného novověku. Hrdinské cesty příslušníků velmi významných a vážených rodů za hranice země se staly dosti častými. Tato kavalírská cesta tvořila jedinečný přechodový rituál, kdy se ještě z poměrně mladého chlapce stával šlechtic, jenž už byl plně schopen reprezentovat svůj rod.¹⁰ Kavalírské cesty, jež měly připravit mladého šlechtice na vstup do dospělosti, sloužily tedy nejen jako poznávací, ale hlavně jako výchovný a vzdělávací systém raně novověké šlechty. Soustředily se na poznání cizích krajů, zvyků, výuku jazyků, osvojení si mravních a morálních dovedností a utužení aristokratických vztahů. Reflexí těchto cest byly vlastnoručně psané deníky, které poodkrývaly zážitky, nové znalosti, myšlenky, jež byly dokladem setkání se s cizí kulturou, názory a hlavně reálným životem šlechtice či boháče na cestách. Náplň těchto kavalírských cest se postupem času často velmi lišila od cílu cest aristokratů z konce 18. století.

Raně novověká aristokracie si i v 18. století kladla za cíl své potomky co nejlépe vzdělat. Ovšem už na počátku tohoto století dochází k odvratu od této tradiční cesty. Ivo Cerman se ve svém článku *Zrození osvíceného kavalíra* zmiňuje o tom, že se kavalírské cesty rozpadly do dvou fází již v průběhu konci 17. a začátku 18. století. Vliv na pomyslný rozpad měla emancipace právních věd (výuka *usus modernus a ius publicum*) a historie. Dále docházelo k rozšíření přirozeného práva a vysvětlení a přiblížení ahistoricky pojatého civilního práva skutečným poměrům. Znalost těchto věd byla nezbytná i pro aristokraty. Na mnoha univerzitách dochází k reorganizaci věd.¹¹ Habsburské školství nové obory zatím nevyučovalo. Ke změně či funkci kavalírských cest došlo po válce o dědictví španělské. Cesta do zahraničí

---

protože jejich hlavním cílem byla zábava a poznávání cizích dvorů a mravů - pro šlechtu významného prostředí. Státní užitek nepřinášely též církevní poutě, jež byly kritiky církve označovány jako cesty pro potěšení z důvodu malé duchovní odevzdanosti. Roku 1772 byly proto zakázány všechny poutě vyžadující přenocování. Relativní svobodu v cestování požívali (na rozdíl od jiných studentů) studenti evangelické teologie, jíž nebylo možno v Rakousku studovat. Jejich zvláštní status byl zrušen roku 1819 založením Studií evangelické teologie ve Vídni a jejich pasová privilegia byla zakrátko nato zrušena. STOKLÁSKOVÁ, Z. *Církevní politika a svoboda cestování v Rakousku na konci 18. století*. 1. vydání, Maticе moravská, Brno, 2003.

Více o tématu kavalírských cest např.: KOLDINSKÁ, M. *Každodennost renesančního aristokrata*. Paseka, Praha 2001, s. 253; HOJDA, Z. *Kavalírské cesty v 17. století a zájem české šlechty o Itálii*. In: *Čechy a střední Evropa*, Praha 1986, s. 216-239.; PÁNEK, J. *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552*, Veduta, České Budějovice 2003, s. 183 ; TICHÁ, Z. *Jak starí Čechové poznávali svět*, Praha 1985; BINKOVÁ, S; POLIŠENSKÝ, J. *Česká touha cestovatelská*, Praha 1989.

¹⁰ FOLTÝN, T. *Cestovní instrukce jako pramen k dějinám kavalírských cest (1640-1740)*, s. 74-116.

¹¹ Reorganizace výuky na vysokých školách se orientovala na výuku vyšších úředníků a šlechticů, kteří se hodlali dát do služeb monarchie. CERMAN, I. *Zrození osvíceného kavalíra*. In: *Časopis národního muzea*, s. 161-162.

se stala alternativou cesty za kvalitním studiem a jednu část z toho tvořila cesta za studiem na právnických fakultách. Kavalírské cesty se tak rozpadly do dvou částí. Podle Ivo Cermana to byla část univerzitního studia a druhá cestovní, tj. škola života.¹² Modelem prvních osvěcených cest, spíše cest za novým vzděláním, je cesta bratrů Karla Maxmiliána a Jana Leopolda z Dietrichsteinů, kteří mířili na osvěcenou univerzitu do Leidenu.¹³

Vlivem životní filozofie osvícenství na sklonku 18. století, se cestování proměnilo a s jeho proměnou se tedy rozšířily i účely cestování. V jádru této proměny stál sám člověk, kolem něhož se všechno točilo. Důležitým bodem bylo prohloubit znalosti člověka, které se budou nestále zlepšovat a povedou k nastolení nového řádu, který bude založený na věčné shodě a míru.¹⁴ Cestování v době osvícenství se rozdělilo na několik možných způsobů. Byly to cesty ve službě státu, individuální cesty za osobním vzděláním a objevné cesty, které přispívaly k rozšíření znalostí lidstva.¹⁵

Osvícenství¹⁶ si kladlo za úkol přeměnit stávající hodnoty, které se zdály zastaralé. Zejména pozdní osvícenství znamenalo přerod v životě kultivované společnosti.¹⁷ Tento nový proud mentalit valící se do téměř všech koutů Evropy především objevuje člověka.¹⁸ Součástí nových mentalit jsou nyní nové hodnoty: štěstí, láska, ctnost, svoboda a ideály harmonie.¹⁹

Ideálem a cílem osvícenství byly poznání a pravda i reforma společnosti.²⁰ Prostřednictvím těchto znovunalezených hodnot mohli lidé světa něco dokázat, jít vstříc pokroku, jenž byl hnací silou tohoto hnutí a nakonec vyrovnat se sami se sebou. Osvícenci objevovali svět svým způsobem, tj. výchovou, vzděláním, kritickým zkoumáním. Nová filozofie vycházela z rozumu a měla sloužit k tomu, aby se člověk sám osvobodil a utvářel si svůj svět. V souladu s tím vkládali osvícenci své naděje do tří oblastí: osvěcené vědění a jeho šíření formou přírodovědného a kulturně

---

¹² CERMAN, I. *Zrození osvěceného kavalíra*. In: *Časopis národního muzea*. s. 161-162.

¹³ Tamtéž, s. 157-187.

¹⁴ CERMAN, I. *Cesty za osvěcením. Úloha cestování v osvěcenecké antropologii*. s. 223.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Osvícenství neoslovilo všechny společenské vrstvy, ačkoliv lid byl středem zájmu. Osvícenství se orientovalo na písmo a „rozumná pravidla“; osloveno osvícenstvím bylo především měšťanstvo a část šlechty, jež si slibovala zlepšení svého sociálního a politického statutu. DÜLMEN, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku III.*, s. 210-211.

¹⁷ KROUPA, J. *Alchymie štěstí*, s. 164.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ DÜLMEN, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku III.*, s. 207.

zaměřeného vyučování.²¹ Šlo zde nejen o to připravit mládež na osvojení si nových sociálních a morálních hodnot, ale o pokus rozbít patriarchální koncepci rodiny a školy. Tímto pokusem se stal filantropismus.²² Filantropismus byl specifickým hnutím středostavovských vrstev. Důraz byl kladen na přirozenou individualitu, která sama v sobě najde štěstí. Filantropismus znamená doslova láska k člověku a za filantropa je považován ten, kdo koná dobročinné skutky ve prospěch chudých, slabých, nemocných, opuštěných, starých a všech, kteří potřebují pomoc.²³

Kromě všech morálních, výchovných a etických hodnot osvícenci objevovali a využívali krásu hmotného světa. Dokladem tohoto je prožívání pokroku. Stále více se hromadilo nových věcí na trhu, vylepšených technologií, zvětšovaly se knižní trhy, život člověka se stával delším, prožívání smrti těžší. Většina osvícenců totiž předpokládala, že vědecký a technický pokrok je předpokladem pokroku sociálního.²⁴ Tato víra v sílu vědy a techniky se stala osudným pro mnoho tehdejších vzdělaných lidí, kteří toho dokázali využít nejen ve svůj prospěch, ale hlavně pro dobro druhých. Pro osvícenství je typický prvek zakládání různých společností (čtenářských spolků, zednářských lóží atd.) zaměřujících se na službu společnosti i sebevzdělání. Neméně je však usilováno o nápravu společnosti, státu, osvícení lidu. Osvícenci se hlásily k podpoře všeobecného blaha.²⁵ Takové společnosti pak rodily hrdiny, kteří mezi všemi osvícenými dobráky vynikli více než kdo jiný. Navíc měli dostatek peněz, které jim umožnily zabřednout do různých odvětví lidské činnosti. Velmi populární i na sklonku 18. století bylo cestování. Právě to s sebou neslo velký užitek a naplňovalo osvícenecké ideály skrze vědění a poznání.

V českých zemích existoval skrovný počet takovýchto jedinců, jež osvícenstvím doslova žili a rozhodli se jemu věnovat pro blaho lidu skrze svůj volný čas, na úkor svého majetku i svého rodinného štěstí. Byl to například Jan Nepomuk Mistrovský, slavný aristokrat druhé poloviny 18. století, o kterém bych se chtěla

---

²¹ DÜLMEN, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku III.*, s. 218.

²² *Filantropismus* – pedagogický směr, který hodnotil mravní výchovu výše než rozvoj intelektu. Stoupenci filantropismu požadovali zásadní školskou reformu, kritizovali formalismus staré školy, přeceňovali klasických jazyků, náboženskou intoleranci; žádali státní školy nezávislé na církvi, propagovali praktické znalosti užitečné pro život v rozvíjející se buržoazní společnosti, přírodní a technické vědy, moderní jazyky, mravní výchovu a tělesnou práci. Název filantropickému hnutí dal Johann Bernard Basedow, jenž roku 1774 založil v Dessau výchovný ústav zvaný Philantropin. KROUPA, J. *Alchymie štěstí*, s. 164.

²³ Zdroj: http://www.zamekberchtold.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=97&Itemid=81, 2.4.2010.

²⁴ KROUPA, J. *Alchymie štěstí*, s. 167.

²⁵ DÜLMEN, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku III.*, s. 223-230.

zmínit. Dalo by se o něm říci, že byl součastníkem hraběte Berchtolda. Měli mnoho společného, ale rozděloval je především zájem jejich blahodárné činnosti.

2.2 Jan Nepomuk Mittrovský

Jan Nepomuk Mittrovský (1757–1799) - nejvýznamnější aristokrat moravského osvícenství. Tento vzdělaný hrabě se narodil roku 1757 v Brně. Od narození mu byla přiřknuta vojenská kariéra. Vstoupil do tereziánské šlechtické akademie ve Vídni a pokračoval vojenskou akademií v Novém Městě. Tyto akademie patřily k velmi dobrým vzdělávacím a výchovným zařízením Rakouské monarchie. Vyučovalo se zde podle moderních metod a právě tyto zmíněné akademie se staly místy, v nichž se Jan Nepomuk Mittrovský setkal s osvícenskými hodnotami a výukou přírodních věd, jež znamenaly jeho budoucí úspěšnou životní dráhu. Do této rozvíjející se kariéry zasáhla smrt jeho otce, který mu zanechal zadlužené panství Dolní Rožinka. Roku 1783 se Jan Nepomuk vzdal svého panství, aby se zbavil dluhů a odjel na cesty.

Jeho cesty směřovaly do Itálie. Zde postupně navštívil Janov, Florencii a Neapol a vyhledával kontakty s italskými vědci. Ve Florencii byl přijat za člena tamější Zemědělské odborné společnosti.²⁶ Jana Nepomuka Mittrovského zajímala sopečná činnost. Dokonce navštívil i sopku Vesuv. Jeho další dobrodružné cesty vedly do Německa, Slezska, Polska. Z těchto cest si přivezl nové dojmy, zkušenosti a vědomosti, které se snažil uplatnit na svém panství nebo zúročit i mimo své panství. Na svých cestách si všímal krás architektury, botaniky a sociálních podmínek obyvatel. Stal se také členem několika sdružení a napsal několik velmi užitečných spisů věnujících se vědě a výchově. Na přelomu 80. a 90. let 18. století budoval na svém panství Dolní Rožinka mimořádný mineralogický kabinet. Exempláře pro svou mineralogickou sbírku získával hlavně na svých cestách. Rovněž se zajímal i o minerální vody, filozofii, techniku, šíření manufaktury, dějiny a umění.

Jan Nepomuk byl mimořádně osvíceným člověkem své doby. Sám se jím také považoval a hlásil se k němu. Pěstovat osvícenství považoval za svou nejvyšší

---

²⁶ KROUPA, J. *Alchymie štěstí*, s. 158-159.

povinnost.²⁷ Jediným mužem, který se tomuto moravskému velikánovi mohl svými zkušenostmi a zápalem pro vědu, umění, lékařství, sociální cítění a hospodářství vyrovnat, byl hrabě Leopold Berchtold. I on byl aristokratem „nového typu“. Tyto dvě slavné osobnosti pozdního osvícenství se staly zakladateli moderního vědeckého myšlení v humanitní oblasti (později obsažené v moderní vědě zvané sociologie) – Leopold Berchtold a v moderním vědeckém myšlení – Jan Nepomuk Mittrovský.

Obě osobnosti měly mnoho společného: svými ideály, které vyznávali, se řadili mezi osvícence, svým životem se přibližovali filantropismu a k tomu procestoval velký kus Evropy. Ale každý z nich si na cestách všímal jiných skutečností. Zatímco Jan Nepomuk Mittrovský se zajímal více o kulturu, přírodní zajímavosti a technické vymoženosti, naproti tomu se Leopold Berchtold zajímal více o sociální podmínky v jednotlivých zemích, které navštívil.

2.3 Cestovatel 18. století

Pro osvícence mělo cestování velký význam. Prostřednictvím cestování poznávali kosmopolitní skutečnosti světa. Nejedním aristokratickým osvícenec nezůstal pouze na území svého panství. Také proto máme z této doby velké množství cestovní korespondence a cestovních příruček. Dříve, než mohl osvícenec vyrazit na cestu, musel někde nabrat zkušenosti. Ty získal v různých internátních školách a možnou četbou dostupných cestopisů a cestovních instrukcí.

Ke konci 18. století se mezi nejvýznamnější cestovní instrukce řadilo dílo Johanna Davida Köhlera *Anweisung für reisende Gelerte* vydané v roce 1762, dále dílo hraběte Lepolda Berchtolda *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüsslischer Fragen (Braunschweig, 1791)*. Dalším dílem obsahující rady na cesty, které si vzalo inspiraci z díla Leopolda Berchtolda a které vyšlo v roce 1975 ve Výmaru bylo *Guide des Voyageurs en Europe*. Autory byli Heinrich August a Ottokar Reichard.²⁸

Cestovní instrukce hraběte Berchtolda vyšly k potřebě cestovatelů. V tomto díle shrnul uznávané a cestovateli respektované zásady. Berchtoldovo dílo ovlivnilo nejen praktickou stránku cest a jejich kritickou reflexi v denících a správách,

---

²⁷ Srovn. KROUPA, J. *Alchymie štěstí*, s. 158.

²⁸ Srovn. LENDEROVÁ, M. *Z Francie do srdce Evropy*, s. 257-259.

ale vyvolalo rovněž snahy o sepsání dalších návodů k cestování.²⁹ Hrabě Berchtold byl zastáncem teze, že „*jakmile člověk nabyl dostatečných znalostí o své vlastní zemi, měl by dokázat – na základě předběžných instrukcí a soustředěné pozornosti – svou schopnost podniknout cesty pro užitek lidstva a své vlasti...*“³⁰

---

²⁹ LENDEROVÁ, M. *Z Francie do srdce Evropy*, s. 257.

³⁰ SZ hrad Buchlov, BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüssllicher Fragen*, s. 5.

3. Život hraběte Berchtolda

3.1 Rod Berchtoldů

Dříve, než začnu pojednávat o vlastním životopise Leopolda Berchtolda, zmíním se ve stručnosti o rodu, ze kterého tento hrabě pocházel. Rod Berchtoldů určitě zasluhuje naši pozornost, a to nejen kvůli několika jeho členům, kteří byli kvůli své lidumilné činnosti a také proto, že se stýkali s obyčejnými poddanými, považování za podivíny.

Tento rod má své první vypátrané a zaznamenané kořeny ve městě Tridentu na rozhraní Rakouska a Itálie. První zmínka je z roku 1191, a to o vévodovi Berchtoldovi V. z Zahringenu, který založil město Bern (dnešní hl. město Švýcarska). Roku 1198 je zmiňována krásná Anežka, dcera Berchtolda IV., hraběte Tyrolského a vévody Dalmatského a Chorvatského. Anežčinu ruku získal francouzský král Filip II. Augustin. 26. srpna 1278, na den sv. Rudolfa, utrpěla česká vojska porážku v bitvě na Moravském poli od vojsk římského císaře Rudolfa Habsburského. Český panovník Přemysl Otakar II. v bitvě zahynul. Na jeho smrti měl podíl rakouský královský šenk Berchtold z Emmerbergu, který českého krále dobře znal.³¹

Původní vlastní starého šlechtického rodu Berchtoldů jsou Tyroly. Odtud se rod rozšířil přes Duryňsko, Solnohradsko, Horní a Dolní Rakousy do Čech, na Moravu a do Uher. Rod se dělil na tři linie: Sachsengang, Sonnenberg a z Uherčic.³² Linie Sachsengang měla své sídlo v Bregenském lese a později se usadila v Horním Vorarlberku na Horním Innu a v Duryňsku. Vymřela roku 1661. Linie Sonnenberg žila v Tyrolích a Solnohradsku a vymřela roku 1840 Leopoldem, synem Jana Berchtolda Sonnenberg a Marie Anny,³³ sestry Wolfganga Amadea Mozarta.³⁴

---

³¹ Zdroj: http://www.zamekberchtold.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=97&Itemid=81, 2.4.2010.

³² *Uherčice (německy Ungarschitz)* - místní jméno má příponu -ice a je odvozeno od osobního jména Uherk "malý Uher", které v 2. pádě znělo Uherka, a proto má místní jméno podobu Uherčice, nikoli Uhřečice (-k- se před -i- změnilo v -č-). První část německého jména je překlad českého Uher-"Ungar". zdroj: http://www.rotrekl.cz/v_heraldika.htm, 2.4.2010.

³³ <http://www.zamek.estranky.cz/stranka/berchtoldi>, 2.4.2010.

³⁴ BRÄUNER, W. HAMERNÍKOVÁ, A. *Rodinný archiv Berchtoldů (1202) 1494 – 1945 - inventář*, s. 5.

Zakladatelem větve z Uherčic byl Jakub Berchtold z Tridentu³⁵ (1585-1641), doktor práv, dvorní a vládní rada a ředitel dvorní komory císaře Ferdinanda II. a Ferdinanda III. Do rytířského stavu byl povýšen v roce 1626 a roku 1633 byl povýšen do stavu svobodných pánů. Na našem území se usadil v době třicetileté války. Roku 1628 koupil zkonfiskovaný majetek Uherčice na jižní Moravě. Vlastnil panství Uherčice s Vratěním a Policí s lenními statky Dešnou a Županovicemi, panství Radim a Pottendorf.³⁶ Od roku 1785 držel rod i panství Neznašov.³⁷ Za Jakuba Berchtolda dosáhl tento rod obzvláště znamenitého lesku, jelikož on i jeho rod již půldruhého století znamenitě sloužil v dobách nejvyšší tísně císaři a své vlasti.³⁸ Jeho synové František Benedikt, Matyáš Arnošt a Jakub Filip byli roku 1673 povýšeni do stavu hraběcího s přídomkem z Uherčic, Vratěnína a Police.³⁹

3.2 Leopold Berchtold

Hrabě Leopold I. František Xaver Berchtold se narodil ve Stráži nad Nežárkou dne 19. července 1759 jako třetí dítě hraběte Prospera Antonína Berchtolda z Uherčic (1720–1807) a hraběnky Marie Terezie Petřvaldské z Petřvaldu (1727–1768)⁴⁰. Jeho otec Prosper Antonín působil na rakouském vyslanectví v Cařihradě, pak nastoupil vojenskou dráhu, stal se podplukovníkem a posléze byl horním radou v Čechách. Původně vlastnil panství Želetice se statky Žeroticemi a Domčicemi, které prodal své matce a koupil si v Čechách Stráž nad Nežárkou a Neznašov. Byl třikrát ženatý.⁴¹ Leopold byl jedním z celkem dvaceti dvou manželských dětí, které z těchto tří manželství jeho otec měl (kromě manželských dětí měl i dalších sedm nemanželských). Pocházel z manželství s Terezií Petřvaldskou, z něhož vzešlo celkem osm dětí.

Studoval práva a filozofii, nejprve na univerzitě v Olomouci a následně ve Vídni.⁴² Se svým původně právnickým vzděláním sledoval úřednickou kariéru.

---

³⁵ Podle pověsti se Berchtoldové dostali do rytířského stavu zásluhou prapředka tohoto rodu, který měl zasadit smrtelnou ránu Přemyslu Otakaru II. v bitvě na Moravském poli; zdroj: <http://www.zamek.estranky.cz/stranka/berchtoldi>, 2.4.2010.

³⁶ BRÄUNER, W. HAMERNÍKOVÁ, A. *Rodinný archiv Berchtoldů. Inventář*, s. 5.

³⁷ OTTO, J. *Ottův slovník naučný, III. díl*, s. 810

³⁸ MORAVIČANSKÝ, P. *Leopold Graf von Berchtold der Menschenfreund*, s. 4

³⁹ BRÄUNER, W. HAMERNÍKOVÁ, A. *Rodinný archiv Berchtoldů. Inventář*, s. 5.

⁴⁰ Tamtéž, s. 4.

⁴¹ Tamtéž, s. 7.

⁴² BAŠČAN, M.-BEZDĚČKA, P.- JILÍK, J.- ŽIŽLA VSKÝ, B. *Chřiby záhadné a mytické IV*, s. 28.

I když se už zdálo, že Leopold zdědí po svém otci vojenskou kariéru, nastoupil roku 1775, teprve šestnáctiletý, jako koncepční praktikant k olomouckému krajskému úřadu u svého vzdáleného příbuzného hraběte Bedřicha Sinzendorfa⁴³ a ve svých dvaceti letech se stal zástupcem okresního hejtmana v Jihlavě. Roku 1785 dokončil právnická studia a obdržel diplom.⁴⁴ Odešel pak ke Guberniu, kde vynikal svými neobyčejnými znalostmi kolem obchodu a obchodních cest a svým úspěšným kombinačním talentem a následně odešel k obchodnímu úřadu v Terstu.⁴⁵ Z Terstu se pak vydal na své cesty.

Na svých cestách navštívil téměř celou Evropu kromě Skandinávie a Ruska, severní Afriku a Malou Asii. Ve Francii ho zastihla revoluce a v roce 1793 byl v Paříži svědkem poprav Ludvíka XVI. Následujícího dne po varování hostinským rychle ujel z města a uprchl do Anglie. V Portugalsku brojil proti býčím zápasům, v severní Africe i Malé Asii zase proti otroctví. Mluvil plynně více než deseti cizími jazyky (např. německy, španělsky, latinsky, italsky, anglicky, francouzsky, řecky, arabsky, persky, hebrejsky, portugalsky).⁴⁶ Na svých cestách studoval lékařství, živočichy, všiml si hlavně sociálních a zdravotnických poměrů, místních lidí a jejich zvyklostí a stal se členem několika učených společností. Na naléhání své tety Eleonory Petřvaldské se v roce 1797 vrátil zpět na Buchlov a oženil se s Marií Johannou (Johankou) z Magnisů (1764-1814). V roce 1800 zdědil po své tetě Eleonoře celé buchlovské a žeravické panství.⁴⁷

Po návratu z ciziny začal věnovat velkou část svého času, energie, majetku po zděděné tetě a znalostí ke zdokonalování hospodářství na svém panství. Byl velmi pracovitý a skromný. Jeho zájmy zabíraly neuvěřitelně širokou oblast, a tak není divu, že vstával už ve čtyři nebo v pět hodin ráno a vzhůru byl až do půlnoci. Sedláky se kupříkladu snažil podnítit odměnami k intenzivnější práci, učil je, jak zvýšit výnosy, zakládal vinice a sady a poddaným levně či zdarma poskytoval stromky ze svých ovocných školek. Věnoval se šlechtitelství, sadařství, propagoval očkování proti neštovicím, staral se o bezpečnost práce a bezplatně praktikoval

---

⁴³ KROUPA, J. *Počátky raného liberalismu na Moravě*, s. 119.

⁴⁴ BERCHTOLD GRAF, L. *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, s. 195-196.

⁴⁵ MORAVIČANSKÝ, P. *Leopold Graf von Berchtold der Menschenfreund*, s. 18.

⁴⁶ BERCHTOLD GRAF, L. *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, s. 198, 241.

⁴⁷ Tamtéž, s. 209.

lékařskou praxi pro chudé.⁴⁸ Spíše než o prosperitu panství šlo Leopoldovi zejména o rozvinutí sociální a zdravotnické pomoci. Významné byly jeho zásahy do života poddaných, a to zejména po stránce zdravotnické osvěty a prevence. Své zámky v Buchlovicích a Žeravicích neváhal přeměnit na nemocnice a s rodinou bydlel na Buchlově a později na Smrad'avce.⁴⁹ V obcích zakládal školy a vyhledával pro ně učitele, v zimě poskytoval jeden pokoj na zámku chudým, vyplácel odměny těm, kteří někomu zachránili život, zpracoval předpisy pro záchrannou službu, nechal zhotovit nástěnné tabule, na nichž podal instrukce k předcházení nemocí nebo negativních následků plynoucích z povolání řemeslníků a dělníků.⁵⁰

Vyvrcholením Leopoldova sociálního cítění bylo zřízení nemocnice. Nejprve se v roce 1797 jednalo o malou nemocnici v Buchlovicích z bývalé lisovny oleje s dvanácti lůžky a byt pro lékaře z budovy vedlejší. Tato malá budova však zakrátko nedostačovala svému účelu, a tak se Leopold přestěhoval na hrad Buchlov a ze zámku v Buchlovicích nechal zřídit nemocnici a starobinec.⁵¹ Ošetřoval zde bezplatně jak vojáky, tak i civilní pacienty. Za dva roky, co nemocnice na zámku fungovala, bylo ošetřeno přes 1200 lidí.⁵² V roce 1807 tato buchlovická zámecká nemocnice disponovala 52 lůžky pro nemocné, 18 pro zestárlé a příslušným personálem. Ten tvořili duchovní, účetní, domácí lékař se dvěma pomocníky, čtyřmi ošetřovateli a dvěma ošetřovatelkami. Pro činnost nemocnice vypracoval Leopold i provozní řád. V něm mimo jiné stanovil, že nemocnice má přijímat všechny poddané bez rozdílu, avšak poddaní z buchlovského panství mají mít pochopitelně přednost. Léčení v nemocnici bylo zásadně bezplatné, jen cizí poddaní mohli věnovat milodar do připravené pokladničky. O každém nemocném byl veden protokol, který obsahoval kromě běžných údajů i podrobný rozpis spotřebované stravy a léků.⁵³

Berchtold spolupracoval při zakládání záchranných stanic v Praze, Brně a ve Vídni (obdoba nynější Záchranné služby a první pomoci). Právě za zásluhy v medicíně byl Leopoldovi udělen titul čestného doktora medicíny vídeňské

---

⁴⁸ BERCHTOLD GRAF, L. *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, s. 210-211.

⁴⁹ BRÄUNER, W. HAMERNÍKOVÁ, A. *Rodinný archiv Berchtoldů. Inventář*. s. 9.

⁵⁰ BERCHTOLD GRAF, L. *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, s. 210.

⁵¹ WURZBACH, C. *Biographische Lexikon des Kaiserthums Österreich*, s. 292.

⁵² BERCHTOLD GRAF, L. *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, s. 218.

⁵³ Tamtéž.

univerzity.⁵⁴ Stal se tak zakladatelem záchraných stanic a členem mnoha domácích a zahraničních vědeckých a filantropických společností. Byl považován za nejvýznamnějšího filantropa – aristokrata na Moravě, kde se podílel i na vzniku a rozšiřování raného liberalismu. Jeho filantropická činnost byla ceněna nejen v monarchii, ale i v zahraničí. Své filantropické studie vydával i během zahraničních cest.⁵⁵ V české obrozenecké společnosti byl neobyčejně vážený. Svědčí o tom i písemné projevy mimo jiné pánů J. E. Vocela, Františka Palackého a Františka Kampelíka.

V roce 1805 vypukla v Krkonoších velká bída spojená s nezaměstnaností, která postihla převážně tkalce a přadláky. Tato nemilá zpráva se dostala až k Leopoldu Berchtoldovi, který se spojil se svými přáteli a organizoval sbírky na pomoc těmto obyčejným lidem. Na jejich podporu se podařilo nashromáždit 64.704 zlatých.⁵⁶

V roce 1800 došlo ke vzpouře uherskohradištských vojáků v brněnských kasárnách, kteří byli pověřeni případnou obranou hranic se sousedícím Saskem. Šest z jich mělo být zastřeleno. Berchtold nemeškal a dva dny před popravou jel na koni do Vídně, kde probudil spícího císaře Františka s žádostí o udělení milosti pro vzbouřence. A to se mu také podařilo.⁵⁷

Další oblast jeho zájmu souvisela se zachraňováním lidí, jejichž život byl v akutním ohrožení. Napsal knihu o obživování mrtvých "*Kurzgefasste Methode alle Arten von Scheintodten wieder zu beleben*".⁵⁸ Francouzské vydání této knihy věnoval roku 1791 francouzskému národnímu shromáždění⁵⁹ a tisíce výtisků nechal dokonce rozdat v různých zemích. I jeho další spisy se týkaly ochrany zdraví a života. Můžeme se v nich dočíst například o záchraně tonoucího, ošetření ran po kousnutí psem, prevenci moru či o očkování proti neštovicím.⁶⁰

Leopold Berchtold byl považován za podivína, velkého lidumila a u svých poddaných se těšil velké oblibě. Pluskal o něm ve své knize napsal: „*Anděl soucitu kráčel se smějící se tváří nad dětskou kolébkou, požehnal a kapal do jeho tichého spánku balzám soucitu pro všechny lidi v jeho srdci... Příroda nezůstala pozadu*

⁵⁴ WURZBACH, C. *Biographische Lexikon des Kaiserthums Österreich*, s. 292.

⁵⁵ KROUPA, J. *Počátky raného liberalismu na Moravě*, s. 119.

⁵⁶ BERCHTOLD GRAF, L. *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, s. 227.

⁵⁷ HRDÝ, M. *Vítejte v Buchlovicích*, s. 165.

⁵⁸ <http://www.zamek.estranky.cz/stranka/berchtoldi>, 2.4.2010.

⁵⁹ BRÄUNER, W. HAMERNÍKOVÁ, A. *Rodinný archiv Berchtoldů. Inventář*, s. 9.

⁶⁰ <http://www.celemvzad.cz/clanek/berchtoldove-z-uhercic/?cislo=10>, 2.4.2010

a zahrnula jeho chlapectví ze svého bohatého rohu hojnosti silou a zdravím, jeho ducha štědrostí a schopností uvažovat...“⁶¹ A dále také: „Jeho pečlivá všestrannost, na kterou byla zaměřena výchova - na vývoj duchovních a tělesných prostředků, daly základy jeho budoucího energetického a vznešeného charakteru jako filantropa a příznivce všeho dobrého, tak také prostředí, aby změna klimatu a vliv počasí všech ročních období, které různé země až k moři měly, že on všechny tělesné nesnáze, v běhu jeho bezradného života bez újmy a síly snesl.“⁶²

Tato ve své době velmi obdivuhodná a až podivínská Berchtoldova lidumilná činnost byla pro jeho panství pochopitelně finančně velmi náročná. Panství bylo velmi zadlužené. Velké výdaje na provoz nemocnice, přestavba hradu Buchlova a zámečku v Žeravicích k tomuto zadlužení jen přispěly. Jeho potomkům trvalo několik desetiletí, než se jim podařilo panství oddlužit.⁶³ Buchlovské panství utrpělo značné finanční ztráty a muselo být s velkým úsilím sanováno. Ještě několik desetiletí hrozila panství exekuce. Uvažovalo se dokonce i o jeho prodeji.⁶⁴

Za napoleonských válek velel Leopold batalionu zeměbrany v Rakousku (v letech 1808 až 1809 byl velitelem 3. batalionu domobrany hradištského kraje v Buchovicích) a poté získal dozor nad všemi vojenskými nemocnicemi v hradištském kraji – byl jmenován inspektorem vojenských nemocnic v hodnosti podplukovníka.⁶⁵ A nemocnice se mu stala i osudnou. V nemocnici na Velehradě se nakazil při pravidelné prohlídce pacientů lazaretu od jednoho francouzského vojáka tyfem.⁶⁶ Zemřel 26. července 1809 ve svém zámečku, v nedalekých lázních Smradávka (jsou vzdálené asi 2 km od Buchlovic), které byly na jeho počest přejmenovány na Leopoldov.⁶⁷ Pochován byl v rodinné hrobce v kapli sv. Barbory (lidový název Barborka) za veliké účasti lidu.

Zanechal po sobě vdovu a dvě manželské děti – devítiletého Zikmunda I. a sedmiletého Antonína. Mimo tyto manželské děti měl Leopold ještě nemanželskou dceru Eleonoru Adelaidu Sofii Leopoldinu de Chievre s Maií Catharine Josephe

---

⁶¹ MORAVIČANSKÝ, P. *Leopold Graf von Berchtold der Menschenfreund*, s. 17.

⁶² Tamtéž.

⁶³ BAŠČAN, M., BEZDĚČKA, P., JILÍK, J., ŽIŽLAVSKÝ, B. *Chříby záhadné a mytické 4*, s. 29.

⁶⁴ BRÄUNER, W. HAMERNÍKOVÁ, A. *Rodinný archiv Berchtoldů. Inventář*, s. 10.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ HRDÝ, M. *Vítejte v Buchlovicích*, s. 166.

⁶⁷ BRÄUNER, W. HAMERNÍKOVÁ, A. *Rodinný archiv Berchtoldů. Inventář*, s. 10.

de Chievre, která byla vychovávána pěstounskou rodinou v Anglii⁶⁸ a pět nemanželských dětí s komornou svojí manželky.⁶⁹

Zemřel tak jeden z největších českých humanistů konce 18. a počátku 19. století, o němž František Palacký napsal: „...*památka tohoto muže v letopisech mravné vzdělanosti jako hvězda první třídy se skvějící zasluhuje mezi Slovany, jimiž on náležel, obnovována býti*“.⁷⁰ Hraběnka Johanka, jeho žena, se ujala jménem nezletilých synů správy statků. Zemřela 11. dubna 1814, pět let po Leopoldovi. Pochována byla rovněž v rodinné hrobce, v kapli sv. Barbory.⁷¹

---

⁶⁸ KROUPA, J. *Počátky raného liberalismu na Moravě*, s 119.

⁶⁹ BERCHTOLD GRAF, L. *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, s. 2.

⁷⁰ <http://www.fortunecity.co.uk/library/absurd/219/polda.html>, 2.4.2010.

⁷¹ BERCHTOLD GRAF, L. *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, s. 246.

4. Instrukce a rady pro cestovatele od hraběte Leopolda Berchtolda

4.1 Cestování

Cestování bylo vždy finančně náročnou záležitostí, a proto si jej nemohl dovolit každý. I na sklonku 18. století zůstávalo zejména výsadou šlechty či středních vrstev. Tyto vrstvy se rovněž staly průkopníky psychologie, ekonomiky cestování a příprav na cestování. Zejména zámožnější lidé, kterým se dostalo patřičného vzdělání, si mohli sehnat dostupnou literaturu, nastudovat si ji, sehnat si patřičné vybavení a vyrazit na cesty. Dbaje instrukcí z knih se cestování rázem proměnilo v dobrodružnou i intelektuální cestu. Cestovatelé, kteří zejména na sklonku 18. století cestovali většinou za poznáním a přínosem pro společnost, se mohli zviditelnit v očích ostatních. Příkladem toho je i Leopold Berchtold, který díky svému velkému finančnímu jmění mohl vycestovat za hranice své země. Cestování se pro něj stalo vědecko-filantropickou studií. Během svých cest vydal několik knih, které si zasloužily v některých evropských zemích uznání.⁷² K těmto úspěchům mu dopomohla znalost řady evropských jazyků a dokonce základní znalost arabštiny, kterou se učil během svého pobytu v Alžíru⁷³, dále znalost úředních a obchodních záležitostí a v neposlední řadě jeho velké znalosti z humanitní oblasti, které mu byly dobrým rádcem na cestách.

Cestovat na sklonku 18. století nebylo nic jednoduchého. Stále se cestovalo kočáry, dostavníky, plavilo se lodí. Cesty byly zdlouhavé, nebezpečné a úmorné, protože budování dopravních sítí, které ulehčovaly cestovateli toto břemeno, bylo teprve v rozvoji. Hrabě Berchtold strávil na cestách šestnáct let. Jako osvícenec ctil

---

⁷² Uznání si získal ve Francii, kde mu vyšla jeho kniha "*Kurzgefasste Methode alle Arten von Seheintodten wieder zu beleben*" tj. v překladu „*Stručné metody všech druhů k obživování mrtvých a odvrácení náhlé smrti.*“ Tato kniha mu vyšla v několika jazycích. V Paříži se mu za ni dostalo čestného uznání mezinárodního konventu. Další uznání se mu dostalo v Anglii, kde v roce 1789 vydal knihu s názvem „*Essay to direkt and extend the inquiries of patrioti Travellers.*“ Mimo to se mu zde dostalo i uznání jeho díla a vzdělanosti od anglické společnosti Royal Society, jejíž členem se dokonce stal. (*Royal Society for the Improvement of Natural Knowledge* – je královská učená společnost a je to tzv. nejstarší vědecká akademie. Byla založena v roce 1660. Je nezávislá na vládě i když je vládou financována). Další uznání se Berchtoldovi dostalo v Německu. Jeho knihy tu také měly úspěch, jakož i jeho překladové práce o dvou vynálezech, které zde hodlal rozšířit – jedním z nich bylo „plovoucí světlo“ sloužícímu k záchraně života, pokud někdo nešťastně spadne přes lodní palubu. Uznání získal ještě v Portugalsku i Španělsku.

⁷³ MORAVIČANSKÝ, P. *Leopold Graf von Berchtold der Menschenfreund*, s. 31.

pravidla cestování. Dalo by se říci, že jeho heslo znělo: „*Přínos a užitečnost cest, nikoli pro jedince, který je podnikl, ale pro jeho široké okolí, ba možno říci pro lidstvo samo.*“⁷⁴ Přesně takto měly skončit všechny dobrodružné cesty osvíceného cestovatele. Ovšem pokud bychom srovnávaly jeho cestování s cestováním v době baroka, asi bychom narazili na dost podstatných rozdílů. Patřily sem zásadní rozdíly v myšlení, o kterých píší v první kapitole této práce, ve vybavení a zkušenosti na cesty. Zatímco šlechtic, jako byl třeba Heřman Jakub Černín z Chudenic⁷⁵, který se vydal na svou cestu jako nezletilý, očekával – nebo spíše jeho příbuzenstvo očekávalo, že z něj cesty udělají dospělého muže s mnoha zkušenostmi. Zkrátka jej cesty naučí vše, co potřebuje do svého budoucího života. U osvícených cestovatelů tomu bylo jinak. Každý si svůj účel cestování zvolil individuálně, ale předpokladem bylo vzdělání, které mu na cestách mohlo velmi pomoci a umožnit mu splnit účel takové cesty.

Cestovatel osvíceného století – muž vědy, muž obdivující ženskou krásu, muž literatury a krásné korespondence, svobodný zednář, člen tajných společností, muž naplněný duchem zkoumání a kritického bádání, prostě člověk učený i zvědavý zároveň.⁷⁶ Tak měl alespoň v náznacích vypadat cestovatelský vzor na prahu pozdního osvícenství. Vyjma všech osvíceneckých ideologií chování a charakteru jedince tu bylo tabu – tabu příprav a rad na cestu. Námětů k přípravám na cestu na prahu pozdního osvícenství nebylo málo a nebylo jich ani mnoho. Některé cestovní příručky dosáhly evropského věhlasu. Příkladem je i kniha knížete Leopolda Berchtolda *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäcckmassige und nüsslicher Fragen, Braunschweig, 1791*. Kniha zahrnuje veškeré platné normy pro cestování na konci 18. století. Budoucímu cestovateli klade i různé otázky, které se týkají například dopravního prostředku, potravin na cestu, jaká je situace v cizí zemi, kterou cestovatel hodlá navštívit, zdravotních zásad, ekonomiky cesty, místnímu náboženství, získání kontaktních adres na vzdělávací centra a na spřízněné osoby, kdyby se cestovatel dostal do nesnázi, atd. Cestování osvícence mělo svá přesná pravidla, pevně stanovené cíle a jistá tabu: především opilcům, pochybným kumpánům a vykřičeným krčmám bylo se třeba vyhnout. Rovněž rvačky

---

⁷⁴ LENDEROVÁ, M. *Z Francie do srdce Evropy*, s. 256.

⁷⁵ Svou kavalírskou cestu podnikl v roce 1678. Práci o jeho osobě a kavalírské cestě sepsaly autorky: BÍLKOVÁ, E. – HUSÁKOVÁ, J. – TESAŘÍKOVÁ, A. *Kavalírská cesta Heřmana Jakuba Černína z Chudenic*. Pardubice 2004.

⁷⁶ LENDEROVÁ, M. *Z Francie do srdce Evropy*, s. 255.

a šarvátky byly nežádoucí – zbraň měl mít u sebe cestovatel jen k zajištění vlastní bezpečnosti.⁷⁷ Příprava na cestu měla technický, praktický i subjektivní ráz. Před uskutečněním cesty převažoval ráz technický a praktický. Budoucí cestovatel sbíral veškeré informace a rady na cesty, díky nimž získal přehled věcí, které si s sebou měl vzít (šaty, lékárničku, psací potřeby, svíčky, hygienický balíček, jídelní set, knihy, cestovní truhlu, atd.).⁷⁸ Dále získal poznatky o dopravě – jakým směrem je nejlepší se vydat do zvoleného místa, která cesta je pro to nejbezpečnější. Ohrožení na cestách i na prahu pozdního osvícenství patřilo k běžným jevům, které se v příhodné době i na frekventované cestě čas od času událo.⁷⁹

4.2 Cestovní rady a návody

Cestovatelé, kteří se vydali někam do ciziny vstříc novému dobrodružství, měli možnost pečlivě dbát rad, které jim poskytla knížka zkušeného cestovatele hraběte Leopolda Berchtolda.

Ten v první kapitole své knihy nabádal mladé cestovatele⁸⁰ k tomu, jak je důležité být vzdělán, protože „...bez přípravy se nedá žádná věc jaksepatří uskutečnit, přinejmenším může mladý muž z postavení, které k vlastnímu ušlechtilému vyučování, k nejlepšímu lidskému rodu vůbec, nebo do povýšení k blahoslavenství země, obzvláště k cestování přát, doufaje dosažení konečného účelu, když nezískal všechny nutné znalosti, dříve než tyto těžké cesty podniká.“⁸¹

Hrabě Berchtold ve své knize napomínal cestovatele, že dříve, než se vydají na zahraniční cestu, měli by se více agitovat ve společenských vědách. Naučené znalosti, které se k vědám vážou, mohou následně velmi upotřebit na cestách. Zde se projevuje osvícený duch hraběte Berchtolda, který klade důraz na výchovu a vzdělání mladých lidí - myslel tím zejména šlechtice, kteří měli chuť a vůli později vycestovat za hranice. Ve svých knihách propaguje všeobecné znalosti, které by měli budoucí cestovatelé využívat hlavně pro budoucí rozvoj své mateřské země.

---

⁷⁷ LENDEROVÁ, M. *Z Francie do srdce Evropy*, s. 256.

⁷⁸ Srov. HLAVAČKA, M. *Cestování v éře dostavníků*, s. 90-95.

⁷⁹ Tamtéž, s. 115-118.

⁸⁰ Kniha Leopolda Berchtolda je psána výhradně pro mužské pohlaví, protože i na prahu pozdního osvícenství se stále nepředpokládalo, že by se na poznávací cesty vydaly i ženy. Ženě byla stále ještě přiřčena mateřská role a role ženy v domácnosti. Nestávalo se, že by žena sama vycestovala za poznáním.

⁸¹ BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüsslischer Fragen*, s. 1.

Pozornost před cestami by se měla skrze čtení a vlastní přemýšlení upírat k doplnění potřebných znalostí, ve kterých měl cestovatel ještě mezery. Tvrdil, že: „*Proto také musí každý, kdo chce být ku prospěchu, především rozumným a dobromyslným mužům, kterým leží na srdci veřejné blaho, sdělit svůj plán a od nich se důležité věci naučit, což zvyšuje blaho lidí a učí se, co jsou hlavní nemoci, na které trpí politické tělo, jehož jsme částmi.*“⁸²

Své znalosti a vzdělávání má budoucí cestovatel zaměřit na tyto oblasti:

1. Zákonodárství země (zeměpisné oblasti), do které se hodlal vydat.
2. Přírodopis. Autor polemizuje nad tím, že studium přírodopisu může lidstvu přinést nové prostředky a přispět jeho vývoji. Toto studium ale podle něj vyžaduje velmi dobré kultivované znalosti, jejichž nastudování trvá dosti dlouhou dobu. Doporučuje taktéž stanovit si v průzkumu různé cíle.
3. Mineralogie, metalurgie a chemie. Tyto obory jsou dle Berchtolda zvláště dobré, protože pomáhají zdokonalit manufaktury a následně slouží k rozvoji obchodu. Tvrdí, že „*Vyučit se znalostem těchto oborů při návštěvách různých knihoven a spisoven znamená pozdější úspěšnost a blahodárnost cest pro jeho [míněno cestovatelovu, pozn. autora] mateřskou zem.*“⁸³
4. Matematika. Dle autora další důležitý obor. Tvrdí, že: „*Studium matematiky musí být prováděno pilně a obezřetně. V našem životě je tento obor nejupotřebnější, a proto si zaslouží naši velké pozornosti. Učení matematiky si musí jinoch navyknout a do jisté míry systematicky provozovat. Matematika je dobrá i pro jeho soukromou ekonomiku.*“⁸⁴
5. K dalším zajímavým oborům tehdejší doby, kterým Berchtold věnuje místo ve své knize, jsou například i:

Mechanika. Studium mechaniky považuje za velmi důležité. Píše o ní: „*Skrze něho [míněno studium mechaniky, pozn. autora] se učíme budovat stavbu a podpořit její použití. Pomáhá nám provozovat velice složité stroje - tkalcovské stavy, mlýny atd., které lehce může člověk poznat na cestách, může je pozorovat a poté je může ve své zemi rozšířit.*“⁸⁵

---

⁸² BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüsslicher Fragen*, s. 1.

⁸³ Tamtéž, s. 4.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

6. Na mechaniku v této kapitole navazuje hydrostatika, hydraulika, architektura a perspektiva, které využívají zákonitosti matematiky. Podotýká, že na cestách se jich upotřebí, a to z jednoho prostého důvodu – aby cestovatelé dovedli popsat a sestavit všelijaké vynálezy, které na cestách uvidí.
7. Neméně důležité znalosti jako z matematiky či přírodopisu by cestovatelé podle něj měli mít také z oblasti tzv. Erdbeschreibung, čili popisu země a půdy. Ve své knize o tom píše: „*Cestující musí mít přehled o stavu sedláků a půdy v jeho zemi, právě tak přesně jako o jeho rodině.*“⁸⁶

Z tohoto výčtu různých oborů se můžeme utvrdit v tom, že cestovatel nevyrážel za nabytím vzdělání, nýbrž za poznáním a jeho utvrzením, které si vyžadovalo již nějaké ba právě dobré znalosti. Pokud bychom se zamysleli nad obory, které tu Berchtold vylíčil, asi bychom došli k závěru, že jsou to spíše technicko-přírodovědné obory, tudíž typické pro osvícené vzdělance, kteří se v nich vyžívali. Takže by měl cestovatel prostřednictvím cest zjišťovat novinky týkající se techniky, hospodaření, přírodních zajímavostí ze světa rostlin i živočichů. Podle Ivo Cermana a jeho studie *Cesty za osvícením. Úloha cestování v osvícenecké antropologii* se ve druhé polovině 18. století zvýšil zájem o manufaktury a hospodaření v cestovatelské společnosti. Samozřejmě, že si tyto nové poznatky osvícenští cestovatelé nenechávali jen pro sebe, nýbrž tak činili i pro stát, kterému tím mohli být pouze ku prospěchu. Příkladem takovýchto cest, kdy je cestovatel jen ve službách státu, byl hrabě Karel Zinzendorf.⁸⁷

Dále velkou pozornost hrabě věnuje jazykům, o kterých píše v 11. kapitole první části své knihy. Na jazycích si hrabě Berchtold obzvláště potrpěl. Tvrdí, že bez znalosti jazyka země, kterou chce cestovatel navštívit, nemůže cestovat. Podle jeho slov latina a francouzština nepostačí. V životě se musí cestovatel naučit poznávat lidi, kteří těmito cizími jazyky hovoří. Počítá k tomu také čtení děl cizích autorů.

Plavání je další umění, které musí cestovatel ovládat. Důvod je prostý - protože na cestách číhalo mnoho nebezpečí. Umět plavat bere Berchtold za povinnost. V mnoha případech může totiž tato dovednost i někomu zachránit

---

⁸⁶ BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüsslicher Fragen*, s. 4.

⁸⁷ CERMAN, I. *Cesty za osvícením. Úloha cestování v osvícenecké antropologii*, s. 231-232.

život. Plavat totiž mnoho lidí v tehdejší době neumělo.⁸⁸ A nemělo by se zapomínat ani na tělesná cvičení, jízdu na koni, šerm a další. Životní vzdělání cestujících se podle jeho názoru nemá zanedbávat.

Dalším oborem, ve kterém by se podle něj měl cestovatel vyznat, byly tzv. povrchní medicínské znalosti. Bez zdraví se nedalo a nedá dobře a pohodlně cestovat. Ne všude je dostupný lékař, a proto je cestovatel často odkázán pouze na své vědomosti a schopnosti. Z toho důvodu si musí osvojit mnoho medicínských znalostí. Hrabě Berchtold upozorňoval na to, že v teplém podnebí je cestování často znepříjemňováno ostrými sluneční paprsky.

Asi posledními obory, ve kterých by se měl mladý šlechtic podle Berchtolda před cestou do ciziny vzdělat, byly vkus, znalosti jeho mateřské země a předběžné znalosti o zemích, které hodlá navštívit. Ve své knize o tom píše: „*Aby se jeho [míněno cestovatelovy, pozn. autora] cesty jaksepatří náležitě zdařily, musí se již dříve seznámit v mnoha náhledech se zeměmi, které chce navštívit. Člověk nabývá tyto znalosti skrze čtení nejlepších spisů z jeho starších i novějších dějin, člověk zkoumá původ národů, učí se jejím nejvýznamnějším periodám, bohatství, moci atd.*“⁸⁹ Mezi studium nových dějin státu považuje také znalost nejlepšího a nejnovějšího geografického popisu země. Při jeho prostudování se tak člověk může dozvědět, které zeměpisné oblasti zůstaly zatím nepopsané, nepozorované a do těchto popisů nezahrnuté. Velmi důležitou věcí, kterou cestovatel potřebuje, je věrohodná mapa. Před cestou si má cestovatel pořídit speciální a generální mapy. Ty doporučoval nosit zabalené v plátně uschované v cestovní tašce, aby nedošlo k jejich poškození.⁹⁰

Berchtold dává čtenářům také rady týkající se směřování jejich cest, podle kterých cestující nemusí pořád chodit jen po hlavních ulicích či hlavních cestách. Na vedlejších cestách a na cestách poněkud vzdálenějších od hlavních tras se podle něj někdy narazí na památky stejně tak jako na panských ulicích a cestách. Jen se musí cestovatel o případných památkách či zajímavostech, které na něj na těchto vedlejších cestách čekají, dozvědět, a to většinou prostřednictvím informací od místních obyvatel či z cestovních spisů. Také hrabě Berchtold musel takové

---

⁸⁸ Srovn. BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüssllicher Fragen*, s. 10.

⁸⁹ BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüssllicher Fragen*, s. 14.

⁹⁰ Tamtéž.

informace o zemích a místech, které hodlal navštívit, sbírat. Za nejlepší zprávy považoval ty, které načerpal z přečtených knih. Kromě toho se informoval i u některých svých přátel, kteří cestovali. Doporučoval taktéž své poznatky z cest a případné nové informace předávat dále, například prostřednictvím vydávaných cestovních spisů. Z nich pak mohly být informace přístupné dalším cestovatelům. Ti si pak mohli tyto informace porovnat s dalšími již vydanými cestovními spisy a radami dostupnými v mateřské zemi. Příkladem mohly být získané informace z oblasti živočišstva, rostlinstva a kultury v cizích zemích.

4.3 Jak si psát na cestách deník

Dříve než jinoch vyrazí na cesty, má si podle Berchtolda opatřit svůj vlastní cestovní deník. A ten si musí také velmi pozorně opatrovat. Vždyť ztráta deníku byla pro cestovatele, který měl krátkou paměť, velkou škodou. Ne všichni totiž měli dobrou paměť na nové zážitky, objevy a další pozoruhodnosti na své cestě. Stávalo se naštěstí jen zřídka, že by se deník náhle ztratil. Někdy cestovatel ani deník ve vázané podobě neměl. Své poznámky a poznatky z cest si psal na listy papíru, které poté dal do pevné vazby.

Do deníku si měl cestovatel zapisovat z jeho hlediska nejdůležitější informace, které pro něj byly velmi přínosné. A to obzvláště informace týkající se účelu jeho cesty, která byla obvykle zaměřena na nějakou oblast či činnost. Pro začínající cestovatele sepsal Leopold Berchtold několik cenných rad. V kapitole s názvem „*Jak má člověk přenést své pozorování na papír*“ se dočteme například, že:⁹¹

- cestovatel musí mít věci jako pero a papír pořád u sebe. Tužka je nevhodná, protože se rozmaže;
- cestovatel musí na místě popsat a do svého deníku zapsat vše, co považuje z nějakého důvodu za pozoruhodné. Nejlepší jsou totiž jeho vlastní myšlenky a vzpomínky;
- každý večer před spaním doporučuje Berchtold pokud možno všechny své zážitky a vzpomínky přenést do deníku. Důvodů je hned několik: aby se materiály nenahromadily a aby se na nic důležitého nezapomnělo;

---

⁹¹ BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüssllicher Fragen*, s. 39.

- deník se musí vést pravidelně a pořád ho mít u sebe, aby cestovatel do něj mohl neustále zapisovat své myšlenky. Za důležité byla považována i krása stylu psaní. První dojem o poznávané skutečnosti byl považován za rozhodující a pravdivý;
- je doporučeno si vedle deníku vést ještě jednu knihu. Popisované věci v cestovním deníku býval věnován jen určitý počet stran, na které se musela přenést jen nejn nutnější holá fakta. A do této druhé knihy mělo být všechno podrobněji rozepisováno, až do doby, než o poznávané skutečnosti nabude dostatečné znalosti. Avšak důležitější je cestovní deník, cestovatel si jej musí v nebezpečí chránit a nesmí jej ztratit;
- je doporučeno, aby cestující nosil deník stále u sebe v tašce. Ve velkých tlačenicích jej totiž mohou zloději ukrást. Správný pozorný muž si měl vést dvojitý přepis svého deníku, který měl mít uložen na zvláštním místě;
- Berchtold považuje za velkou neopatrnost zapůjčení originálu cestovního deníku někomu dalšímu v případě, že si jej cestovatel chce ponechat v jediném přepisu;
- cestujícímu velmi pomůže, pokud si bude číslovat všechny dotazy, na které chce nalézt odpovědi. Takové listy si musí velice hlídat a neztratit je. V mnoha zemích totiž hrozí nebezpečí, že v případě nalezení takovýchto poznámek mohl být jejich majitel považován za špiona a z tohoto důvodu mohl být i sledován.

4.4 Jak se starat o své bezpečí a o svůj majetek

Na cestách byla velmi důležitá nejen osobní bezpečnost, ale i starost o majetek. Nebezpečí v podobě zlodějů či vrahů číhalo na každém kroku. I této nepříliš radostné stránce cestování se ve svých spisech hrabě Berchtold věnoval. Opatrnosti nebylo nazbyt a nedbalost se cestovateli častokrát vymstila. Určitě záviselo na okolnostech, společnosti i zemi, ve které se cestovatel právě nacházel. I přes to všechno bylo vhodné si dát pozor na své věci kdekoliv. Stále docházelo k přepadávání vozů i cestovních dostavníků.

Ke konci 18. století se změnil i způsob kradení, jež zloděje nejvíce živilo. Krást se přestávalo vně vozu či kočáru, kradlo se nejčastěji uvnitř. Zloděj seděl mezi

cestujícími. Ochranou proti těmto neřádům, kteří kromě krádeže ohrožovali cestující na životě, byla pistole. I sám hrabě Berchtold ji doporučoval: „*Pistole s dvojitou hlavní (obzvláště když jsou obě hlavně nahoře, aby člověk pistoli nebyl nucen otáčet), jsou k ochraně cestovatele nejlepší... Nejlepší poloha pro pistoli je horizontální, kterou má mít člověk ve svém vozu. Zarážka na zámku, která brání, aby pistole sama nemohla vystřelit, je velmi hezký vynález a neměla by se nikdy zanedbat.*“⁹²

Kromě pistole mohl být cestovateli nápomocen i sloužící, kterého si mohl na cesty vzít s sebou. Ovšem už i sluha představoval velké nebezpečí, které spočívalo v jeho důvěryhodnosti. Berchtold nabádal cestovatele, aby byli při výběru sluhy velmi opatrní a obezřetní. Nemělo se totiž jednat jen o obyčejného sluhu, ale o takového, který musel také něco umět, aby dovedl svému pánovi v nenadálých situacích pomoci nebo mu dokonce zachránit život. Ve svých radách na cesty napsal: „*Člověk musí být při výběru takového člověka velmi opatrný a zkoumat i jeho charakter... Mimo to musí služebník, který se cestovateli hodí, umět mluvit francouzsky, mít při psaní čitelnou a rychlou ruku, aby všechno, co mu cestovatel předloží, správně a hbitě mohl přepisovat, aby si s pánem dobře rozuměli a měl také základní znalosti z medicíny; člověk si má takového posluhovače najít, a třeba mu tak zajistit životní místo.*“⁹³

Nebezpečí nečíhalo jen na cestách a v jejich okolí, ale vyzařovalo i ze samotného cestovatele. Dělo se tak v případě, pokud se cestovatel místo toho, aby poznával, zapisoval či objevoval, oddal raději milostným pletkám, alkoholu a návštěvám podniků nižších společenských tříd. V Berchtoldových poznámkách se o tom můžeme dočíst například to, že pokud člověk chtěl dostat své dobré pověsti a mít dobré zdraví, měl se vyvarovat nadměrného pití alkoholu, hazardu a žen.

Asi posledním důležitým faktorem, který měl pomoci cestovateli ochránit svou osobu i své vlastnictví na cestách, byla výbava, kterou si cestovatel pořizoval. Pokud člověk cestoval pěšky, nepotřeboval ji a byl odkázán pouze na to, co unesl na zádech či na rameni. Pokud ale vyrazil na cesty s kočárem nebo s vozem,

---

⁹² BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüßlicher Fragen*, s. 44.

⁹³ Tamtéž, s. 41-42.

pořizoval si tzv. cestovní škatuli. Musela mít šourky, aby se nechala přichytit či přišroubovat na vůz či v hostinci k podlaze. Nikdo ji tak potom neukradl.⁹⁴

4.5 Jak se na cestách starat o své zdraví

Asi nejdůležitější věcí, která mohla cestovatele na cestách trápit, bylo jeho zdraví. Domnívám se, že i v 18. století představovalo zdraví pro každého jedince velmi křehkou záležitost. Medicína byla stále ještě ve vývoji a pokrok šel kupředu. Osvícenství však přineslo další trendy do vývoje medicíny a hygieny, která s ní rozhodně souvisela.

Pokud cestovatel vycestoval do předem známé země, měl se podle všeho informovat také o zdravotním stavu místního obyvatelstva a výskytu chorob, se kterými se mohl na svých cestách potkat.

Hrabě Berchtold věnoval kapitole o zdraví velkou pozornost, neboť on sám se o něj velmi zajímal. Zdraví na cestách bylo podle něj velmi důležité a jeho podceňování nepřicházelo v úvahu. Člověk na cestách se potýkal se škodlivými vlivy působícími denně na jeho zdraví. Pečlivé prostudování jeho kapitoly věnované zdraví na cestách tak mohlo mnohým cestovatelům zachránit i život. Mnoho jeho cenných rad bychom upotřebili i v dnešní době. Tuto kapitolu zde chci zveřejnit celou, protože si rozhodně zaslouží pozornost už kvůli Berchtoldově činnosti a jeho zaměření. V jeho spisech ji nalezneme pod názvem „*Jak se musí cestovatel starat o své zdraví zvláště v teplých zemích.*“ V kapitole věnované zdraví na cestách se můžeme dozvědět mnoho zajímavých rad, které nasbíral zřejmě z vlastní zkušenosti:⁹⁵

- podle Berchtolda musí cestovatel přesně znát svou tělesnou konstituci, musí vědět, co nesnese a zůstat přiměřeně situaci u svých zvyklostí. Doporučuje přijímat jídlo a pití takovým způsobem a v takovém množství a složení, aby tělu neškodilo a jemu prospívalo. Národy v místních podmínkách mají své zkušenosti s tím, jaký způsob života je nejzdravější. Z vlastních zkušeností po cestování v Itálii a Španělsku napsal, že ačkoliv se dostává cizincům v těchto zemích po hlavním jídle poledního klidu, v jejich starších oblastech je zvykem pít nápoje

⁹⁴ HLAVAČKA M. *Cestování v éře dostavníku*, s. 90.

⁹⁵ BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüssllicher Fragen*, s. 46-52.

s vysokým obsahem alkoholu, které měly po jídle navodit spánek. Cestující, který přijme v těchto zemích pozvání na polední spánek, si musí dávat pozor na to, aby pomalejší nebo rychlejší doba jeho trávení byla přiměřeně dlouhá. Čtvrt nebo půlhodina je považována za dostatečnou, celou hodinu nikdy člověk nespí. Horizontální poloha spánku je považována za škodlivou. Za nejlepší způsob odpočinku je považováno křeslo s opěradly nebo kanape. Hlava je vysoko, břicho zpět zahnuté. Pohodlí má navozovat i opěrka po levé straně a člověk má mít kolem sebe dostatek prostoru, aby docházelo k volnému oběhu krve;

- také voda byla tehdy na mnoha místech nezdravá a škodlivost stojaté znečištěné vody byla prokázána. Aby z ní člověk získal vodu pitnou, musí si ji upravit. Doporučováno je její protékání (filtrování) přes lněný ručník nebo opečený chleba, přidává se do ní také ocet nebo citrónová šťáva. Za nejlepší je považováno vodu převařit a nechat ji opět vychladnout. Jen tak dochází ke zničení všech škodlivých látek v ní obsažených;
- pohyb po jídle je obecně považován za škodlivý. Cestující v kočárech či na povozech mají jíst jen trochu, aby se jim při kymácení vozu neudělalo špatně. Na cestách po jižních zemích se doporučuje pravidelně pít, aby nedocházelo k přehřátí organismu;
- důležitá je na cestách i čistota spojovaná s mytím těla a koupáním. Za nejlepší denní dobu v jižních oblastech jsou považována studená rána a večery. Člověk si má ke koupání vybírat taková místa, kde je dno písčité bez vodních rostlin. Rostliny jsou často jedovaté a jejich dotyk s pokožkou může mít nežádoucí účinky. Důležitým pravidlem při koupání je hlavu co nejdříve ponořit do vody, aby do ní nedošlo k silnému přítoku krve, což může zapříčinit komplikace připodobňované úderu do hlavy;
- při cestování vozem mohou lehce cestujícím otéct nohy. A proto je lepší nosit pohodlné boty, jako jsou holínky. Člověk také musí dbát na to, aby nezabrzdl oběh krve v těle. Tomu napomáhají podvazkové obvazy, které oběh krve povolují. Okna ve voze musí být někdy otevřená, aby se vzduch ve voze nekazil;
- peřiny a prošité deky nejsou považovány za vhodné a zdravé, protože se v nich lehce zdržují nakažlivé zárodky chorob. V ubytovnách pro cestující se nachází ložní prádlo, které není často prané a je používáno mnoha lidmi, a proto Berchtold trval na dodržování hygienických návyků a rad;

- také páry z dřevěného uhlí jsou považovány za škodlivé. Cestující si dřevěné uhlí do pokoje neměl nikdy nechat přinést, ale až tehdy, pokud bylo vyhořené. Mnoho lidí se těmito škodlivými párami přes noc otráвило;
- za zdraví prospěšné je považováno sladké nebo svařené víno z papežských oblastí na Adriatickém pobřeží, které ředí krev a zabraňuje „velkému zastavování krve a horkosti krve“. Cestovatel si jej může v malých množstvích vést s sebou;
- častým pokrmem na cestách je čerstvé ovoce. Doporučovány jsou hrozny, které ulevují slabému žaludku. Mohou se konzumovat i bez chleba;
- v horkých klimatech se musí člověk, a to obzvláště večer, vyvarovat pokud možno masitého jídla, které může způsobit velmi lehce nebezpečnou lenoru (*Faulfieber*);
- spát s otevřeným oknem je v horkých oblastech nebezpečné. Mnoho lidí pak lituje své neopatrnosti. Kdo cestuje pěšky, má ke spánku a odpočinku vyhledávat stín stromů;
- svěží ovoce nebo kousíčky chleba dovedou zahnat žízeň lépe jak voda. Při její nedostupnosti může být k jídlu přidáván ocet nebo citrónová šťáva;
- pokud člověk cestuje pěšky, nemusí si na jejím začátku brát velké množství potravin;
- pokud člověk cestuje pěšky, nesmí opomenout vlastní stan. Nedoporučuje se zdržovat se nebo stavit stan v bažinatých oblastech. Pokud tak cestovatel musí učinit, měl si jej podložit nalezeným suchým materiálem;
- na cesty si má člověk s sebou vzít výživná jídla a také lihové nápoje;
- kdo si ještě nezvykl na chůzi, musí si své denní trasy, které jde pěšky, pozvolna prodlužovat. Pokud vás na cestách trápí silný vítr, doporučuje se, aby vám foukal do obličeje ze strany;
- aby se cestující vyhnul nepohodlí a neduhům, musí přes prsa a břicho nosit flanelový šátek;
- člověk má dávat přednost čerstvému masu, zelenině a rybám a obecně jíst co nejčerstvější a nejjednodušší jídla;
- cestující byli varováni také před tím, že v pokojích a obytných domech, které se jen zřídka dostatečně vytopily, se často nachází vlhké postele. Člověk si může skrze takovou postel lehce přivodit újmu na zdraví nebo si i přivodit smrt. Člověk má neustále dbát na to, aby jeho postel byla suchá a ložní povlečení

se nacházelo v dostatečné vzdálenosti od ohně, aby nedošlo k jeho zapálení. Sám také musí být obezřetný, aby své přátele ve vlastním domě do suchých postelí ukládal, protože dlouho nepoužívaná lůžka mohou být zatuchlá a vlhká;

- pokud cestovateli promoklo oblečení, má se co nejdříve postarat o suchou postel, pít silný čaj s cukrem, pokožku třít flanelem a část těla, která nejvíce promokla, se musí omýt vlažnou vodou a mýdlem. Komu tohle okolnosti nedovolují, má se převléknout do suchého oblečení, jinak hrozí revma;
- při silných slunečních paprscích se doporučuje skrýt hlavu pod nějakou pokrývku či pod slunečník a těm, kteří nemusí, aby necestovali ve velkých parnech;
- před snídaní člověk nikdy nesmí navštěvovat nemocnice, protože s prázdným žaludkem se lehce podlehne nemocím. Před návštěvou nemocnice se doporučuje z opatrnosti sníst kousíček chleba namočeného do vinného octa, chřípí a ústa si omýt kafrem nebo vypít sklenici vína s cukrem a šťávou z citrónů;
- cestovatel má mít u sebe na cestách stále po ruce destilovaný vinný ocet, hofmanské kapky, čpavek proti mdlobám a francovku.

4.6 Jak se postarat o své peníze

V cestovních instrukcích najdeme také zmínky o tom, jak se dobře postarat o své peníze. Ty byly na cestách velmi potřebné. Cestovatelova neopatrnost se mu mnohdy vymstila ztrátou, krádeží, podvodem či jeho hloupostí. Mladým mužům Berchtold radil:⁹⁶

- cestovatel jedná velmi neopatrně, pokud u sebe nosí peníze v hotovosti. Východiskem mohlo být zaopatření se úvěrovými listy. Dobrý úvěrový list se ve směnárnách těžko hledal. Člověk často skrze náhodný způsob směny riskoval. Úvěrový list měl také prodlení, což do jisté míry také cestujícího omezovalo. V případě prodlení mohl dostat od obchodníka napomenutí;
- je velmi dobré mít u sebe více úvěrových listů, aby se cestovatel neocítl v peněžní tísní;

---

⁹⁶ BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüssllicher Fragen*, s. 52-53.

- při vystavení úvěrového listu bankéřem mu cestovatel musel ihned předložit danou částku. Úroky byly buď vůbec žádné nebo jen malé. Nejlepší bylo mít i dobrého ručitele, který dohlížel na vystavení a průběh úvěrového listu;
- jelikož se v celé Evropě nacházejí padělané bankovky a jiné falzifikáty veřejných papírů, musí být cestovatel při převzetí papírových bankovek a úvěrových listů velmi opatrný;
- v mnoha zemích musí člověk, aby získal peněžní mince, vydat značný doplatek, protože mince jsou více žádané nežli papírové bankovky.

4.7 Jak se ubytovat v hostinci

Na svých cestách cestovatel trávil dny i noci. Pokud se chtěl zdržet na některém místě delší dobu nebo jen místem projížděl a schylovalo se k večeru, mohl se ubytovat v některém z místních hostinců. Podle dobových zmínek se ubytování lišilo kvalitou i obsluhou. Stále panovaly obavy před nekalým jednáním hostinského personálu vůči cizincům či obavy z lidí, kteří rovněž přebývali v tom samém hostinci. Zejména ubytování v jižních zemích nebylo ideální. Například v Itálii se na dobré místo v některém z hostinců čekalo dlouhou dobu a bylo dobré si předem rezervovat pokoj. Zkušený cestovatel, jakým hrabě Berchtold byl, dával ve své knížce dobré rady těm, kteří na cestu vyrazili poprvé:⁹⁷

- člověk se má pořád ubytovávat v nejlepším nebo v nějakém dobrém hostinci. Hosta tam budou lépe obsluhovat a je si také jistější svým majetkem. Je zde také možnost ubytovat se u některého z obyvatel ve městě. Ve špatných hostincích, kde je ubytováno více lidí pohromadě, si je člověk nejistý, jelikož se hostinský tolik nesnaží udržet svou dobrou pověst;
- cestovatel nikdy nesmí přijat, aby s ním v tom samém pokoji přespával cizinec;
- člověk si nikdy nesmí pronajímat v hostinci služby hostinského, protože to není pro něj důvěryhodná osoba;
- v některých zemích, předně v Itálii, se člověk musí v hostinci ubytovat brzo a informovat se o ceně pokojů a stolů, pokud se nechce nechat ošidit.

⁹⁷ BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüssllicher Fragen*, s. 55-59.

Všechno se tam tři až čtyřnásobně platí. V Německu a Anglii není tato obezřetnost na místě, protože by se tak prohlubovala nedůvěra vůči hostincům a hostinským;

- člověk si je jistější tehdy, pokud denně platí účty. Hostinští totiž mohou lehkou na tyto účty něco připočítat. A svým hostům také posluhují lépe, protože denně se obávají, že člověk chce jeho dům opustit;
- v liduprázdných a odlehlých krajinách se v hostincích nechávají přes noc hořet svíčky, aby se mohl ubytovaný před ulehnutím přesvědčit, že je v pokoji opravdu sám. Může se tak podívat pod postel a všude tam, kde by se někdo jiný mohl lehce schovat;
- na téměř všech dveřích v hostincích se používá malá noční závora ve tvaru kříže. Díky ní si cestovatelé mohou i zachránit život, pokud ji nezapomenou k zabezpečení dveří použít. Pokud člověk nemá na dveřích takovou pevnou závoru, zatarasí dveře stolem;
- při dodržení bezpečnostních pravidel se nemusí člověk bát přenocovat ani v osamělých hostincích;
- člověk si je na cestách nejistý, protože kdykoliv může mu být nabídnuta nakažená postel. Cestovatel si musí neustále s sebou nosit jednu lehkou deku, dva páry prostěradel a dvě prošívané vydělané jelenice šest stop a šest palců dlouhých a šest stop a šest palců širokých. Jelenice poslouží jako přehoz přes matrace, cestující se přikryje vlastním prostěradlem a tím zabrání přenosu nákazy. Přes sebe také může přehodit deku či kusy svého vlastního oblečení;
- ten, kdo není takovouto cestovní postelí zaopatřený, nesmí se celý odstrojovat, pokud ulehá do cizí postele. Nesmí si zapomenout povolit podvazky u punčoch, aby se nezabránilo průtoku krve;
- pokud chce cestovatel zůstat déle na jednom místě, učiní nejlépe, pokud si pronajme soukromý dům. Tak člověk velmi ušetří a má lepší pohoštění.

4.8 Přístroje na cestách

Na cesty bylo dobré si brát také různé věci, které mohl cestovatel upotřebit. Samozřejmě, že záleželo čistě na jeho uvážení, které věci si myslel, že využije a které ne. Ten, kdo cestoval vozem, si mohl vzít více věcí, ten kdo se vydal kus cesty pěšky, musel si vzít věci méně, aby je unesl.

Pokud se začteme do Berchtoldových rad ohledně přístrojů a věcí na cesty, zjistíme, že konec 18. století zaznamenal rozvoj vědy, jejichž vymoženosti se vtíraly i do cestování. Domnívám se, že některé z nich nebyly až tak nutné, ale mít je na cestách u sebe znamenalo být o krok napřed, být v souladu s módními trendy a více se přiblížit osvícenému ideálu „pro dobro druhých“.

Hrabě Berchtold doporučoval v první řadě mít u sebe:⁹⁸

- dostatek papírů a per, které bylo vhodné nosit v dopisní taštičce;
- krátké a vysoké kufry, které se lehce daly naložit na vůz;
- jídelní příbor, papír a tuš;
- dobré hodiny či přesnější měřič času (*time keeper*);
- kompas, barometr, teploměr;
- oficiální a speciální mapy;
- dobrý teleskop, kameru obsculu, záchranné světlo, roznětkovou loveckou pušku, noční závoru, která pasuje na všechny dveře.

---

⁹⁸ BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüssllicher Fragen*, s. 59-61.

5. Cestovní deník

Z cest, které aristokraté podnikali, si nepřiváželi jen nové zkušenosti a dovednosti, ale také své cestovní deníky, které se staly dokladem a důkazem o vykonané cestě. Díky těmto dochovaným cestovním deníkům můžeme tak podkrýt myšlenkový svět jejich autorů i myšlení doby, ve které žili a nahlédnout tak do běžného cestovního dne. K tomu, abychom mohli přesně rekonstruovat o co v jeho deníku autorovi šlo, bychom museli mít i další prameny (zejména autorovu korespondenci ze zahraničí).

Cestovní deníky odráží reflexi autorova pozorování a jeho smýšlení. Do deníků si cestující zapisovali své zážitky, kulturní podněty, popisovali místa, které je okouzlili atd. Po svém návratu si tyto nové zážitky a poznání, mohli díky deníku opět oživit.⁹⁹ Každý cestovní deník je zcela individuální, záleželo například na okolnosti cesty, jejím účelu. Ale v průběhu raného novověku do konce 18. století nesou cestovní deníky podobné náležitosti, které jim neměly chybět. Snad v každém deníku najdeme strohý či rozepsaný cestovní itinerář, který nám poví kudy a kam, přes která místa, města, se vydával cestovatel na svou cestu. Nejinak to je i v případě cestovního deníku Leopolda Berchtolda. I když jeho cestovní dobrodružství stojí těsně na hranici s novým stoletím, i přesto je stále dítkem 18. století. Důkazem toho je záliba popisů přírodních, sociálních a architektonických zajímavostí.

Zápisky z cest, které se po hraběti dochovaly v útlém deníku, se řadí do pramenů osobní povahy. Jeho deník je stručný, místy velmi subjektivně (v případě jeho popisování Herodova paláce v Jeruzalémě¹⁰⁰) a racionálně laděn (v případě popisů a obdivu pro něj nevšedních věcí – například využití olivového oleje při léčbě moru).

Při četbě Berchtoldových zápisků z cest nalzáme i jeho velký zájem o nové věci. Můžeme se tak utvrdit v tom, že jej tyto poznámky v určitých indiciích opravdu vykreslují jako typického aristokratického osvícence, který se vydává na cesty za poznáním nikoliv pro svou potřebu, ale pro blaho druhých. Proč tomu tak je, se můžeme domnívat skrze dobu ve které žil, skrze jeho vzdělání a výchovu, s níž se setkal v olomouckém a v löwenburgském konviktu pro výchovu šlechticů a skrze

---

⁹⁹ MAŤA, P. *Nejstarší české a moravské deníky*. Folia Historica Bohemica 18, Praha, 1997, s. 115-116.

¹⁰⁰ BERCHTOLD, L. *Miscellen und Briefe*. Moravský zemský archiv Brno, fond G 138, inv. č. 296, karton 53, s. 260.

jeho hluboké náboženské vyznání. Svě cesty tak chápal i jako službu Bohu (Bůh = Dobro).¹⁰¹

Jeho deník z cest je uložen v Moravském zemském muzeu v Brně ve fondu G 138 – Rodinný archiv Berchtoldů (1202) 1494 – 1945, inv. číslo 296 karton 53. Část textu je psán německou novogotickou kurzivou a část humanistickým písmem. Obsah deníku je psán několika jazyky – němčinou, angličtinou, francouzštinou, španělštinou. Zápisky v deníku jsou velmi diskontinuální (vzhledem k časovému itineráři) i přesto, že sám ve svých Instrukcích pro cestovatele v kapitole *Jak si psát deník* radil, aby svůj deník cestovatel vedl pravidelně. Zkrátka si zapisoval jen to, co považoval za důležité. Možná si zapsal právě to, co se mu večer při usínání nejvíce vybavilo v mysli. Ve své knize Instrukce pro cestovatele nabádal cestující „...aby si každý večer před spaním všechno, co nasbíral do jeho „Taschenbuche“ založil do deníku, který vedl, aby se mu nehromadily materiály i poslední myšlenky.“¹⁰²

Deník si hrabě Berchtold psal pouze sám, protože se nedochoval žádný přepis, jak tomu bývalo u barokních cestovatelů. Například šlechtic Kryštof Nostic, který absolvoval v roce 1705 cestu do Nizozemí, si nejprve psal deník sám a poté jej nechal přepsat svým sluhou. Až se vrátil, založil si toto dílo ve své knihovně.¹⁰³ Vést deník znamenalo zvýšit si svoji šlechtickou prestiž. U Berchtolda tomu bylo naopak. Psal si deník, aby nezapomínal, aby si do něj bezprostředně zapsal nové informace. Nedbal na vzhled a formu, která koncem 18. století, byla vlivem racionalismu již dána.¹⁰⁴ Avšak jeho diskontinuální deník může být i příčinou zjevného sentimentalismu, který se plně rozvinul v 19. století. Deníky pomalu

---

¹⁰¹ V jeho deníku najdeme i několik dopisů. Jeden z nich nese název „*Empfindungen und Ergiehsungen meines wohlwollenden Herzens, für Gott und meine Kinder geschrieben*“ (dalo by se to přeložit jako „Pocity a vylévání dobromyslného srdce, psáno pro Boha a moje děti“). Toto může být jeden z důkazů, proč si mohl Leopold Berchtold vést deník či psát dopisy. Jeden z důvodů byly jeho děti, kterým zřejmě chtěl zanechat vzpomínku na sebe a svůj dobrosrdečný život. BERCHTOLD, L. *Miscellen und Briefe*.

¹⁰² BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüssllicher Fragen*, s. 39.

¹⁰³ Srovn. KUBEŠ, J. *Kryštof Václav Nostic - Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, s. 24-25.

¹⁰⁴ Utvořil se jakýsi systém poznávaného prostřednictvím „věd o člověku“. Co se točilo kolem člověka, mělo být poté zaneseno i do jeho deníku. Samozřejmě, pokud se jednalo o cestování, spadalo sem hlavně poznávání mimoevropských kultur (zvyky, tradice, výskyt nemocí a jejich léčba, architektura atd.) CERMAN, I. *Cesty za osvícením. Úloha cestování v osvícenecké antropologii*, In: *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, s. 222-223.

sloužily jen k osobní potřebě, nikoliv jako paměť rodu.¹⁰⁵ Takže si vlastně psal, co chtěl a nehleděl na to, zda to po něm bude někdo číst či ne.

Jeho obdivuhodné znalosti z oblasti obchodu, kombinačního talentu a vědychtivost jej lákaly vyjet do světa. Aby svou cestu mohl uskutečnit, musel na ni mít peníze. Ty podle všeho získal svou studijní a pracovní pílí díky jeho dobře placenému zaměstnání - působil jako zástupce krajského hejtmána v Jihlavě. Na cestu si tedy vzal padesát tisíc rakouských zlatých. Podle jeho zápisků započala jeho cesta 17. září v roce 1780. Tehdy mu bylo již 21 let, což byl dle osvícenecké filozofie téměř vhodný věk k vycestování. Osvícenec John Locke doporučoval, aby do zahraničí nejezdil jinoch ve věku 16 – 21 let, protože jej prý ohrožovaly tělesné šťávy v předčasném těle jenž nemělo dostatečně silného ducha, aby jej ovládal.¹⁰⁶ Potvrzuje nám to i hrabě Berchtold, který ve svých *Instrukcích* nabádal, aby se cestovatel vyhýbal vykřičeným krčmám, opileckým zábavám a rvačkám.

Berchtold se zřejmě vymykal zažívané barokní tradici, kdy se v tomto věku mladíci vraceli ze svých kavalírských, studijních cest a mohli být již ženatí.¹⁰⁷ Vede nás to k přesvědčení, že se opravdu v jeho případě nejednalo o kavalírskou cestu.¹⁰⁸ V cestě ještě barokních cestovatelů hrálo roli náboženské vyznání. Někdo se totiž mírně vyhýbal dlouhodobé návštěvě zemí, se kterými jeho víra nemá nic společného. Dělo se to v případech, kdy měl mladík navštívit univerzitu a na krátký čas na ní studovat.¹⁰⁹ Toto nebyl Berchtoldův případ, jezdil kam se dalo. Spíše než univerzity jej zajímaly salony, dobročinné a učené organizace a multikulturalita, kterou zpečetil návštěvou severní Afriky a Malé Asie. Své hluboké náboženské přesvědčení (ovšem nedával najevo, že je katolík) dal najevo navštívením Svaté země.

Na začátku jeho cest bylo přístavní město Terst. Zde zdokonalil své znalosti v oblasti obchodu a dalších obchodních jednáních. Na cesty se vydal zřejmě sám,

---

¹⁰⁵ LENDEROVÁ, M. – KUBEŠ, J. *Chvála deníků a dopisů*. In: *Osobní deník a korespondence*, s. 23.

¹⁰⁶ CERMAN, I. *Cesty za osvícením. Úloha cestování v osvícenecké antropologii*, In: *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, s. 231.

¹⁰⁷ Srovnání s běžnou kavalírskou cestou, při níž ve většině případů vyrážel na cesty neplnoletý mladík. Srov. KUBEŠ, J. *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750)*, s. 34.

¹⁰⁸ Podle výzkumů nastal konec kavalírským cestám s nástupem poloviny 18. století.

¹⁰⁹ Takovýmto příkladem jsou bratři Karel a Jan Dietrichsteinové. U nich při cestování hrálo důležitou roli konfesijní vyznání. Dlouhodobým pobytem v nekatolických zemích se vyhýbali ostatně jako studiu na některé nekatolické univerzitě. CERMAN, I. *Zrození osvíceného kavalíra*, In: *Časopis národního muzea*, s.161. Problémy s vlastní konfesionalitou řešil na svých cestách i hrabě Kryštof Nostic, který cestoval na počátku 18. století. KUBEŠ, J. *Kryštof Václav Nostic - Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, s. 62-66.

protože jsem o další osobě, která by jej doprovázela, nenašla zmínku, pouze o přátelích, které potkal na cestách.¹¹⁰ Už i tento impuls znamenal odvrát od barokních zvyklostí, kdy si šlechtic bral na cesty i svůj personál.¹¹¹ První kroky na své cestě podnikl z Jihlavy přes Poličku a Znojmo do Brna. V Brně se dle zápisků v deníku objevil o den později, tj. 18. září. Dne 24. září odjel z Brna do Vídně. Přesné datum příjezdu do Vídně se nedozvíme, protože si ho do svého deníku nezapsal. Dne 3. října jel přes Sankt Pölten, 4. října přes Mariazell. Do Terstu dorazil dle svých poznámek 14. října. Zde se zdržel zřejmě jeden rok, protože jeho další zápisek o cestě je datován až do roku 1781, kdy vyjel 24. ledna z Pirana do italského přístavního města Caorle.¹¹² Jakým dopravním prostředkem absolvoval tuto cestu se nedovíme, můžeme se jen dohadovat. Cestoval v zimě, což nebyla příhodná doba pro cesty kočárem, ovšem pokud by se plavil lodí, cesta by mu trvala méně než sedm dní. Vzdálenost mezi těmito městy je dnes 172 km. Avšak podle monografie Pluskala Moravičanského absolvoval hrabě cestu lodí přímo do Benátek.¹¹³ V jeho zápiscích však nejprve stojí italské město Caorle a poté až cesta do Benátek. Z Caorle tedy odjel do Benátek, kde se objevil večer 1. února 1781.

Z Benátek se vydal po východním pobřeží Itálie a každý den, dle jeho zápisků, navštěvoval jedno zajímavé italské město za druhým - Ferrara, 3. března již jel z Bologni do Faenzi, 4. března se octl v Pesaru. Další den směřoval do Fano, pokračoval přes Anconu, Loreto, Macerata, Serravalle, 12. března byl již ve Spoletu a odtud se vydal až do Říma, kam docestoval kolem 15. dubna. V Říme se zdržel 15 dní, protože nenavštívit toto věčné město znamenalo nenavštívit Itálii. Nacházelo se zde totiž velké množství památek, které určitě stály za shlédnutí.

Dne 1. května vyrazil z Říma na jih Itálie. Navštívil město Capua a poté Neapol, Anunziata.¹¹⁴ Od 30. května do 4. září pobýval v Mesině, ze které odjel na Sicílii do Catanie (19. září) a poté do Sirakus. Ze Sicílie se lodí vydal až na Maltu. Na Maltě se zdržel zejména na ostrově Gozo až do konce roku. V roce 1783 vyplul

---

¹¹⁰ Na svých cestách Berchtold potkal například alžírského konzula, dvorního redaktora Müllera žijícího v Portugalsku, alexandijského generálního konzula Georga Baldwina a náhodného angličana, kterého potkal na svém putování ve Svaté zemi nímž se modlil v kapli Kristova hrobu.

¹¹¹ Známy šlechtic Kryštof Nostic, o kterém psal Jiří Kubeš, si na své cesty bral tzv. cestovní dvůr, který čítal 14 lidí. KUBEŠ, J. *Kryštof Václav Nostic - Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, s. 35.

¹¹² BERCHTOLD, L. *Miscellen und Briefe*, s. 193.

¹¹³ MORAVIČANSKÝ, P. *Leopold Graf von Berchtold der Menschenfreund*. s. 18.

¹¹⁴ Proč zrovna přejížděl tato italské města, nám může odpovědět fakt že cestovní směr byl dán svou historií a sítí tehdejších silnic. LENDEROVÁ, M. *Cestovatel, In: Člověk českého raného novověku*, s. 244.

směrem do Mazary na Sicílii, kde stanul 5. ledna. 6. ledna byl v Trapani. Odtud zamířil přes Monte Erice do Palerma (13. ledna 1783). Z Palerma projel nazpět opět celou Itálií (míjí Neapol, Livorno, Modena, Perugia Parma, Piacenza, Janov, Turín, Pávie, Cremona, Mantova, Verona, Padova, Benátky), 4. července byl v opět v Terstu. Z něj se vydal směrem na východ poznávat krásny slunného Chorvatska.

13. července byl ve Fiume a cestoval po Dalmácii. Ve svém deníku již ale neuvedl, jaká místa navštívil. Dne 6. října byl zpět v Terstu, ze kterého se opět vydal na cestu, tentokrát do Toskánska (prosinec 1793).

Z jeho cest po Itálii se můžeme domnívat, že v tomto případě necestoval kvůli své práci. V deníku nejsou zmínky, které by nám více prozradily, že v Itálii, kromě průjezdu, dělal něco navíc, například bádál, navštěvoval salony. A tudíž se můžeme domnívat, že důvodem těchto italských cest bylo poznávání kultury a památek, jak to dělali barokní kavalíři, cestovatelé.¹¹⁵ Itálie byla stále v módě. Je až pozoruhodné, jakou dálku urazil během jednoho roku. Průměrné tempo mohlo činit až 50 km za den, pokud cestoval kočárem taženým několika koňmi, kteří se v 18. století dali přepřáhnout v některé z poštovních stanic.¹¹⁶

Neúnavně se před Vánocemi vydává opět na cesty. Dle jeho zápisků se 23. prosince 1793 nachází až v Lisabonu. Zde prožívá až do 4. ledna roku 1794 vánoční svátky. V Lisabonu se zřejmě zdržel delší dobu, asi půl roku. Důvodem byla práce na překladu jeho díla „*Einleitung zur Erhaltung des menschliches Leben in verschiedenen Gefahren zu Wasser und Lande.*“ V Portugalsku viděl i býčí zápasy, které na něj nedělaly dobrý dojem a rozhodl se vydat další rukopis „*Versuch die Grenzen der Wohltätigkeit gegen Menschen und Thiere zu erweitern*“¹¹⁷, který měl v Portugalsku velký úspěch a vynesl mu i čestnou medaili od portugalské královské akademie.

Po půl roce odcestoval směrem na jih až do Cadízu, kam dorazil 20. června 1794. Poté se pohyboval kolem španělského jižního pobřeží. Odsud to byl už jen krůček na pobřeží severní Afriky. Neváhal vyplout, a tak se 5. října 1794 nakrátko ocitl v marockém městě Tanger. Den poté, tj. 6. října, byl hrabě zpět v Tarifu.¹¹⁸ Zbytek roku 1794 strávil někde ve Španělsku.

---

¹¹⁵ KUBEŠ, J. *Kryštof Václav Nostic - Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, s. 40.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 42.

¹¹⁷ BERCHTOLD GRAF, L. *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, s. 203.

¹¹⁸ Oblast jižního Španělska, 14 kilometrů od afrického pobřeží.

Hrabě Berchtold zřejmě s neuvěřitelnou dávkou cestovatelské vášně odjel ke konci března roku 1795 až na španělský ostrov Malorka, kde pobýval od 4. dubna roku 1795. Odsud 20. května odcestoval do hlavního města ostrova Menorky Mahónu a poté již jeho cesty mířily lodí přímo na sever Afriky.

Navštívil Tunis, ale vrátil se kvůli velmi nepříznivému počasí a bouři zpět k severnímu pobřeží, odkud přijel. Zamířil tedy do Bizerty, následně pronikl na jih do Alžírie. Navštívil alžírské město Constantina (kolem začátku prosince 1795). V Alžíru se překvapivě kuriózním způsobem učil arabskému jazyku.¹¹⁹ Hrabě Berchtold ovládal několik jazyků, kterými se byl podle všeho schopen domluvit. Sám se ve své knize *Instrukce pro cestující* přiklání k názoru, že francouzština, němčina a latina rozhodně nepostačí.¹²⁰ Díky jazykům se tak mohl dorozumět v mnoha evropských, ba i orientálních zemích. Znalost jazyků byla pro mnoho cestovatelů překážkou, ale ti co mířili do ciziny z Čech a Moravy, byli jazykově mnohem více vybaveni. K důležitým prvkům cestování patřilo zdokonalení se v cizím jazyce. K procvičení cizího jazyka patřilo i psaní deníků v témže cizím jazyce.¹²¹ Berchtoldův deník rozhodně takový charakter má.

Z Constantina následně hrabě Berchtold směřoval do Egypta. Za dvanáct dní urazil neuvěřitelných 1200 mil.¹²² Z Egypta se dle zápisků v cestovních poznámkách vydal do Jaffy.¹²³ Cesta mu trvala 18 dní. Cílem této cesty bylo město Smyrna.¹²⁴ Dříve než dorazil do Smyrny navštívil také pro něj velmi významná města¹²⁵, kterými byl Jeruzalém a Betlém a okolí. Velmi jej zaujaly místní památky, protože Svátá země má pro křesťana velký význam. Ty, které navštívil, si podrobně vypsál do svých poznámek, místy i s kratičkými komentáři. Z deníku se nedozvíme, jak a kam přesně v této zemi směřovaly jeho kroky. Do svého itineráře si to nezapsal. Jeho cestovní poznámky jsou velmi roztržštěné a stručné. Ovšem některá místa, která zřejmě považoval za důležitá, popsal trocha obšírněji. Takovým případem byla i jeskyně Narození Páně: „*Jeskyně Narození Páně, jeskyně čistoty. Chrám nad*

---

¹¹⁹ Navštívil tamějšího konzula, který měl sedmiletou dceru a díky ní se naučil základy arabštiny. Podle něj to nebyla velká zábava, protože sedmileté dítě toho moc nenamluví. Nejprve musel získat v dítěti důvěru, kterou si získal sladkostmi.

¹²⁰ BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüssllicher Fragen*, s. 10.

¹²¹ LENDEROVÁ, M. *Cestovatel*, In: *Člověk českého raného novověku*, s. 248.

¹²² To je přibližně 1932 km (1 míle = 1,61 km); BERCHTOLD, L. *Miscellen und Briefe*, s. 197.

¹²³ Část dnešního Tel Avivu (Izrael).

¹²⁴ Smyrna se nachází v dnešním západním Turecku.

¹²⁵ Hrabě Leopold Berchtold byl velmi hluboce věřící člověk vyznáním římsko-katolík. Na svém panství v Buchlovicích podporoval farnost a lidi, kteří do ní patřili.

jeskyní Narození Páně na tomto místě hrdě postavila svatá Helena.¹²⁶ Venku jedna výška pohyblivé uznávané velké množství mrtvých klášterů a jeskyní Madon neboť ona kojící N. s. Ves pastýřů, skrze nadevšecko maje studnu říká Madona pole a jeskyni pastýře nadevšecko orient východ.¹²⁷ (Východně od chrámu je v péči františkánů tzv. Mléčná jeskyně - panně Marii tu ukápl něco mléka při kojení a zbarvilo skálu do běla). Ještě dál na východ je „Pastýřské pole“ (protože se tady pastýři dozvěděli o Ježíšově narození) se spoustou zbytků starých kaplí a kostelů.

Dále navštívil horu Sion u které si poznamenal: „*Věž Davidova*“¹²⁸, *svatý vrchol, který někdo nesmí nevidět*“.¹²⁹ V Betánii navštívil: „*Maison de Lazare, sepulcre de Lazare*“ (dům Lazara a jeho hrob). Mezi Jeruzalémem a Olivetskou horou se nachází bystřina (potok) Cedron v údolí Josafat, kde shlédl: „*Tombeau d' Absolon*“ (Absolonův hrob).¹³⁰ Svě cestopisné poznámky si zapisoval spíše z hlediska dějinných událostí než popisu okolí. Bylo to zvláštní, protože známý cestovatel Kryštof Harant Polžic a Bezruč, který rovněž navštívil v roce 1598 Svatou zemi, popisoval všechno co zažil i viděl. V jeho cestopisu kromě poznámek o významu místa, najdeme také popsané krásy krajiny, místních rostlin atd.¹³¹ Berchtoldovy kroky neminuly ani Olivetskou horu, od které to bylo kousek ke zmiňované hoře Sion. Na úpatí Olivetské hory se nachází v jeho deníku poznamenaná „*jardin de Getsemani*“ (Getsmanská zahrada). V blízkosti této zahrady se nacházel františkánský klášter svatého Salvatora, kde si na chvíli složil hlavu. Františkáni jej přivítali s vřelou přátelskou pohostinností.¹³² Neminul ani místa jako byl Kristův hrob, Kalvárie (Golgota), křížová cesta, nebo-li „*strada dolorosa*“.¹³³ V poznávání Svaté země mu nechyběly ani jiné významné památky. „*Palazzo Herodes, Pallazo di Pilato, maison de Marthe et de Magdalene, Sepulcre de Lazare, chapelle de Marie douleureuse, Monte Salvario, tempis Salomone,*“¹³⁴

Jeho poslední delší zastávkou na cestách bylo město Smyrna. Cesta přes Jaffu a Scalu až do Smyrny mu trvala 18 dní. právě v tuto dobu řídil kolem

---

¹²⁶ Svatá Helena byla matka císaře Konstantina Velikého. V Palestině nechala postavit celkem tři chrámy: chrám Narození Páně, chrám na Olivetské hoře a chrám Kristova hrobu.

¹²⁷ BERCHTOLD, L. *Miscellen und Briefe*.

¹²⁸ Věž Davidova sloužila jako královský palác na úpatí hory Sion, blízko Jaffy, která je vstupní branou do jeruzalémského města.

¹²⁹ BERCHTOLD, L. *Miscellen und Briefe*, s. 9.

¹³⁰ Na hoře Olivetské se král David modlil utíkající před svým synem Absolonem.

¹³¹ On-line dostupný Harantův cestopis na: <http://texty.citanka.cz/harant>.

¹³² BERCHTOLD, L. *Miscellen und Briefe*, s. 9.

¹³³ BERCHTOLD, L. *Miscellen und Briefe*, s. 260.

¹³⁴ BERCHTOLD, L. *Miscellen und Briefe*, s. 257.

východního pobřeží mor. V Alexandrii, přes kterou mířily jeho cesty do Smyrny, se setkal s svým přítelem generálním konzulem Georgem Baldwinem, který mu pověděl o olivovém oleji, který se vtírá do kůže a působí proti moru.

S tímto prostředkem mířil do místní nemocnice, špitálu sv. Antonína. Pečovatelé, kteří zde sloužili, tento lék vyzkoušeli, věřili že pomůže nemocným.¹³⁵ Zpráva, o léku proti moru, ze špitálu svatého Antonína obletěla několik měst i zemí. Možná, že tento lék byl velkou nadějí v té době. O tomto objeveném léku napsal spis, který nechal ve Vídni v nákladu tři tisíc exemplářů vytisknout a bezplatně rozdat. Spis byl přeložen do italštiny i turečtiny.¹³⁶

Ze Smyrny se vydal roku 1796 zpět k domovu k Vídni (přes Konstantinopol, Bukurešť, Uhry) s nově nabytými vědomostmi, zkušenostmi i úmysly, které později zúročí na svém panství.

V jeho deníku ovšem chybí informace o cestách přes Francii a Německo, které byly z hlediska jeho vědeckých děl velmi důležité. Konkrétnější informace bychom jistě našli v jeho soukromé korespondenci. Ta byla vedle deníku hned na druhém místě, coby vypovídací pramen o životě cestovatele. Jeho korespondenci musel zřejmě číst kněz a přítel František Pluskal Saleský, který o hraběti vydal svou monografii. V této monografii se dočteme, že se ve Francii octnul v roce 1793 a byl svědkem krvavé popravy krále Ludvíka XIV. Tento moment jej natolik vylekal a zděsil, že na druhý den za ranního šera uprchl z Paříže. Měl štěstí, protože v ten večer začala policie prohledávat veškeré hotely, kde byli ubytováni šlechtici. Poté nastaly další popravy šlechticů, proti nimž se zvedla vlna odporu.¹³⁷ Ve Francii rozšířil své dílo „*Kurzgefasste Methode alle Arten von Scheintodten wieder zu beleben*“ o francouzský překlad.¹³⁸ Sympatie k tomuto dílu přiznal i tehdejší pařížský národní konvent, který mu vyslovil čestné uznání a zastřešení jeho díla.

Z revoluční Francie uprchl do Anglie, která se načas stala jeho dalším útočištěm v jeho vědecké dráze. Právě v Anglii napsal své *Instrukce pro cestující*. Tato knížka mu vynesla ohromný úspěch. Dokonce se stal členem Londýnské

---

¹³⁵ Olivový olej podle všeho sloužil jako ochranný prostředek proti moru.

¹³⁶ BERCHTOLD GRAF, L. *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, s. 280.

¹³⁷ Srovn. MORAVIČANSKÝ, P. *Leopold Graf von Berchtold der Menschenfreund*, s. 19-21.

¹³⁸ V Paříži nechal vytisknout na devět tisíc exemplářů, které jako dobrodinec nechal zdarma rozdat. Připadalo mu totiž důležité, aby lidé věděli, jak někomu poskytnout první pomoc v ohrožení života. Důvodem této dobrotivosti byl okamžik rodinného života kdy jeho bratr Mořic František byl pochován zdánlivě mrtvý. Zemřel na epidemii ve věku jednadvaceti let. Po čase byla otevřena jeho hrobka a prý byla nalezena otevřená rakev a mrtvola, která měla okousanou paži.

královské humanitní společnosti, jejíž členy byli i anglický král a královna. Do Anglie se vrátil celkem pětkrát. Nikoliv obdivovat krásu, ale za vědeckým účelem.

Další ze svých vědeckých cest podnikl roku 1793 do Německa. Zde se věnoval překladu dvou vynálezů z angličtiny. Jednalo se o plovoucí světlo k záchraně života lidí, kteří v noci spadli přes palubu¹³⁹ a záchranné kormidelní veslo, bez kterého nemůže žádná loď vyplout.¹⁴⁰ Oba dva překlady vytiskl v Hamburgu v roce 1789. V Hamburgu také navštívil Justiční radu Niebuhr v Mehldorfu. S Hamburskou společností k podpoře umění a důležitých řemesel zůstal nadále ve spojení.¹⁴¹ Z jeho pobytu v západní Evropě (Francii, Anglii, Německu) se můžeme utvrdit v tom, že se choval jako typický osvícený muž - cestovatel. Navštěvoval různé vědecké i politické salony, humanitní a sociální společnosti, stával se jejich členy, zejména po zásluze, získával nové kontakty, známosti, se kterými zůstával ve spojení prostřednictvím korespondence. Korespondence na dálku s takovými společnostmi i vědecky myslícími osobami byla pro osvícence naprosto běžnou praxí.¹⁴² Své cesty Berchtold ukončil v roce 1796 ve Vídni návštěvou své tety Eleonory, kterou dlouho neviděl. Ta mu domluvila sňatek s jednou vlivnou brněnskou dívkou.¹⁴³ Všechny nové poznatky, které si z cest přivezl, postupně zúročil na svém panství. K naplnění tužeb z cest mu také pomohlo zděděné dědictví (bohaté panství Buchlov) tety Eleonory, která zemřela v roce 1800.

Ze Španělska si přivezl poznatky o chovu ovcí, který poté zavedl na svém panství. Výnos z tohoto chovu byl docela velký. K jeho rozšíření došlo téměř po celé zemi.¹⁴⁴ Zlepšil i výnosnost půdy a její rychlejší obdělávání pomocí strojů, které tolik v Anglii obdivoval a zavedl je na svém panství. Ale zároveň nad nimi lomil

---

¹³⁹ Tento vynález vynalezl v roce 1776 Wiliam Shipley. Skládá se ze 2 částí - ze 4 dlouhých a 12 širokých a 6 hlubokých měděných člunů, na nichž mezi měděnými tyčemi je jako u lodního kompasu upevněna lampa, která nemůže skrz silný pohyb zhasnout. Na kraji lodě se nachází díry nebo rukojeti, na nichž je postiženému znemožněno se přidržet, až se člověk chytne zprostředkovaně nahoře na tyč pevného lana na straně lodi. Tato loď zůstává den a noc pod dohledem oficíra majícího stráž a lampa musí být neustále opatřena čerstvým olejem a střecha terpentýnovým olejem vlhčena, aby se hnedka zažehla a loď okamžitě mohla vyplout na moře. WIEGLEB, J. *Die naturliche Magie, Fridrich Nicolai, 19. díl.* Berlin, 1805, s. 131.

¹⁴⁰ Vynalezeno Edwardem Pakehamem.

¹⁴¹ Srovn. MORAVIČANSKÝ, P. *Leopold Graf von Berchtold der Menschenfreund*, s. 23-24.

¹⁴² Srovn. DÜLMEN, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku III*, s. 232-236.

¹⁴³ Viz kapitola Život Leopolda Berchtolda.

¹⁴⁴ Srovn. KROUPA, J. *Alchymie štěstí*, s. 55.

rukama, protože se mu nezdály bezpečné.¹⁴⁵ Přece jenom stroje na prahu 19. století byly stále ještě ve vývoji a jejich konstruktér se mohl zmýlit. Skrze jeho racionální myšlení dosáhl zlepšení svého hospodářství. Dal mnoha lidem ve svém panství práci. Vysadil přes tisíc ovocných stromků a udělal z nich sady. O sady se starali buchlovičtí i hruškovičtí¹⁴⁶ poddaní. Dále vysadil i vinnou révu, o kterou se starali mladí sedláci pod dohledem mistra, kterého Berchold povolal, aby je to naučil. Jako osvícenec si potrpěl i na dobrém vzdělání, protože věřil, že vzdělání pomůže vnést „světlo“ do života obyčejných lidí a umožnit jim kvalitnější život. Na své náklady vystavěl pět školních budov. Často pobýval u školních zkoušek a těm nejlepším žákům dával peníze.

Nezapomínal ani na chudé (sirotky, vdovy, chudé děti), kteří neměli skoro nic. Opatřil jim oblečení a rovněž jim dal práci, kterou se mohli uživit. V této situaci se mu promítly vzpomínky na cesty po severní Africe, kterou projížděl. Viděl totiž mnoho zotročených lidí, kteří žili v bídě a nesvobodě. Proto se rozhodl bez váhání pomoci alespoň těm, kteří obývali jeho panství. Zřídil pro ně i dílnu na zpracování vlny na kašmír. Kromě toho jim každé jaro otvíral svůj sklep na brambory a sýpku na obilí, kde si mohli tyto potraviny odebrat za symbolické peníze.

V souvislosti s jeho výzkumem v oblasti záchrany lidského života od náhlé smrti zavedl na svém panství mimořádná pravidla, která mohla zachránit životy a lidé si ještě finančně přilepšili. Ten kdo by zachránil lidský život, dostal by odměnu 50 stříbrných rakouských peněz a pro riskantnost si k tomu na dva roky pojistí dluh jeho kontribuce, pokud by došlo k tělesnému poškození záchrance či postiženého, „odpočal“ by si čtyři roky od placení daně a ještě by k tomu dostal na ruku 100 rakouských zlatých.¹⁴⁷

Berchtoldova nezkrotná a neúnavná touha pomáhat se mu nejvíce zúročila ve zřízení nemocnice.¹⁴⁸ Zřídil ji v části svého zámeckého sídla. Všechny jeho vědomosti z cest, které získal, v této nemocnici upotřebil. Daleko široko totiž nebylo nad tuto nemocnici. Dokonce přijímal i cizince, kteří procházeli krajem, jeho panstvím. Sám totiž prostřednictvím svých cest věděl, co je to pohostinnost a péče.

---

¹⁴⁵ BERCHTOLD GRAF, L. *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, s. 201.

¹⁴⁶ Hruškovice panský dvůr u Osvětman. Nyní už neexistuje.

¹⁴⁷ Srovn. BERCHTOLD GRAF, L. *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, s. 210-215.

¹⁴⁸ Další informace o jeho nemocnici napsal Eduard Wondrák pro *Časopis českých lékařů*: WONDRAK, E. *Leopold Berchtold a jeho nemocnice v Buchlovicích*. *Časopis lékařů českých*. 1974, roč. 13, č. 41, s. 1260-1263.

Léky, které na cestách poznal a fascinovaly jej, si přivezl až domů.¹⁴⁹ Nemoci, se kterými se běžně ve své zemi nesešel, buď se o nich dozvěděl nebo se s nimi přímo seznámil, si stručně poznamenal do svého deníku (např. mor, beriberi, skorbut - kurděje).¹⁵⁰ Jeho deník je rovněž protkán některými metodami k vyléčení těchto chorob, nemocí (poznatky pravděpodobně získával návštěvou vědeckých, humanitních společností či salónů, ale možná i mezi obyvateli exotických zemí, zejména od vlivných intelektuálů, kteří se tam usadili, jako to bylo v případě moru).

Srovnávat Berchtoldův deník s deníkem barokního šlechtice je dosti prozíravé. Zatímco barokní cestovatel si přesně vypisuje důležité činnosti, které během dne vykonal, co zajímavého viděl, která města a místa se svým doprovodem projel a snaží se, aby psaní jeho deníku bylo velmi pravidelné, naproti tomu Leopold Berchtold píše dosti volnou formou, zachovává spíše jen nepatrné zvyky z doby barokního cestování, tzn. zachoval cestovní itinerář, a poté jen popis míst, která na něj udělala velký dojem. Zajímaly ho spíše vědecké poznatky, ale vzhledem k tomu, že byl hluboce věřící člověk, neopomněl během cest vyjádřit v to co věřil. Tento fakt zpečetil návštěvou Svaté země a míst, která byla svázána s Ježíšem Kristem. Zde vyhledával spíše meditaci než dychtivost po vědě.

---

¹⁴⁹ BERCHTOLD, L. *Miscellen und Briefe*, s. 238-248.

¹⁵⁰ BERCHTOLD, L. *Miscellen und Briefe*, s. 238, 249.

6. Závěr

Zkoumání fenoménu cestování v raném novověku je téma velmi rozsáhlé. Téměř v každém století došlo k určitým změnám, které proměňovaly jeho charakter. Některé změny byly zpočátku nenápadné, ale později se zvýraznily činnostmi lidí. Tato bakalářská práce si kladla za cíl přispět k badání v oblasti šlechtického cestování. Zaměřila jsem se na druhou polovinu 18. století. Ve středu mého zájmu byla velmi významná osobnost této doby, hrabě Leopold Berchtold. Hrabě se řadil mezi významné osvícené aristokraty a humanisty, kteří svůj život zasvětili lidem.

Zabývala jsem se jeho cestami do zahraničí, které podnikl v rozmezí let 1780 až 1796 a jeho spisem *Instrukce pro cestující*,¹⁵¹ který vydal v roce 1791 v Brunšvicku. Model jeho podniknutých cest ryze měnil zaběhnutý barokní charakter (cesty kavalírské, cesty za potěšením či cesty diplomatické). Středem mé pozornosti se stal jeho deník se zápisky z cest a jeho knížka *Instrukce pro cestující*. Tak jsem mohla porovnat cestování na počátku a na konci 18. století. Jeho Instrukce pro cestující se v jeho době staly, možno říci, uceleným souborem rad a návodů na cestování, což v té době chybělo. Studium jeho Instrukcí můžeme přijít k různým závěrům, které potvrzují že byly opravdu ovlivněny osvícenstvím, které cestování ve druhé polovině 18. století proměnilo.

Na bázi studia jeho života, knihy i deníku se můžeme utvrdit v tom, že hrabě Berchtold patřil k výjimečným osvíceným, vědecky smýšlejícím lidem. Nikdy neabsolvoval poznávací či kavalírskou cestu, kterou běžně činili aristokratičtí jinoši, nýbrž moderní „*Commerzreise*.“¹⁵²

Všechno co dělal, dělal pro všeobecné blaho lidí a tudíž necestoval za zábavou a hrátkami. Hrabě Berchtold nepatřil na konci 18. století vyloženě k průkopníkům moderního cestování, ale svými věcnými a jasnými radami této oblasti přispěl. V úvodu jeho deníku, o kterém se dá říci, že je vůči jeho aktivní a zvědavé osobnosti stručný¹⁵³ a ve kterém jde především o věcný a jasný záznam

---

¹⁵¹ Německá verze této knihy zní: *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäcckmassige und nüßlicher Fragen*. Braunschweig, 1791.

¹⁵² STAGL, J. *Josephinismus und Socialforschung: Der Patriotic Traveller des Grafen Leopold Berchtold*, In: *Die Kunst des Reisens 1550 – 1800*, s. 289.

¹⁵³ Sám ve své knížce „Instrukce pro cestující“ tvrdil, že pisatel deníku musí jasně popsat jen to, co je podle něj pozoruhodné. Vedle deníku si může vést i další knihu, do které si může rozepsat okolnosti týkající se věci, místa atd. jež se mu do jeho deníku nevešly.

událostí, se dozvíme datum a přesné místo jeho cestovního pohybu. Zbytek deníku věnuje poznámkám o hygienických a sociálních podmínkách v zemích, které navštívil. Zamýšlí se též nad právními skutečnostmi některých zemí. V deníku najdeme též zmínky o některých onemocněních, s nimiž se na cestách setkal. Neopomíná ani stručný popis míst, která na něj udělala velký dojem. Vždyť i pro osvíceného cestovatele hrály pocity a dojmy velkou roli. Pokud si přečteme Berchtoldovy instrukce pro cestovatele, můžeme se zamyslet nad tím, jak vlastně mohlo vypadat takové cestování osvícence.

V době, kdy hrabě Berchtold psal svou knížku, která mu vyšla v roce 1791 v Brunšvicku, byla Evropa protkaná osvícenským hnutím, které ovlivnilo život tehdejších lidí a hlavně jejich myšlení. Osvícené cestovatele již nemohlo vřele okouzlovat navštěvování památek, setkávání se se šlechtici u bohatě prostřených stolů a pořádání šlechtických radovánek a lovů, jako tomu bylo dříve. Důvodem byla jistě osvícenecká teorie, jejímž cílem bylo přeměnit zastaralé hodnoty v nové.

Osvícenecká filozofie vycházela z rozumu, aby se sám člověk osvobodil a utvářel si svůj svět podle vlastních představ. Ani tato teorie nebyla důkazem přerodu v cestování. Cestování samo o sobě nebylo ovlivněno touto teorií, ale zejména životem cestovatelů, jejich pokrokem. Ten se utvářel na bázi jejich vzdělání, studií starších cestopisných děl i výchovou. Hrabě Leopold Berchtold byl ve své době opravdu výjimečnou osobou, ale i nyní ve výzkumu cest raného novověku nám může velmi pomoci v pochopení utváření osvíceneckých cest. Jeho instrukce nám potvrdí, že osvícenství znamenalo systematizování a utváření jakési pevné struktury poznávání, výbavy na cestu, obsahu deníku.

Ačkoliv Leopold Berchtold strávil na cestách třináct let, napsal si pouze jeden útlý cestovní deník. Z jeho cest se ještě dochovala soukromá korespondence. Zato napsal několik spisů, které byly odrazem jeho cestovatelských zkušeností.¹⁵⁴ Jeho deník již nebyl typickou reflexí dřívějších dobových skutečností, že zápisy mají čtenáři vykreslit obraz ideálního šlechtice na cestách, jak tomu bylo třeba u Kryštofa Nostice na jeho cestě do Nizozemí v roce 1705. Důležité bylo si totiž uvědomit, že je důležitější lidem pomáhat a umožňovat jim rozhled do světa. Asi nejdůležitějším aspektem cest na konci 18. století byly nové objevy, jenž by

---

¹⁵⁴ O zemědělství; Španělský chov ovcí, obchod se dřevem a další poznámky k zemědělství; *Ökonomie*; *Das schwimmende Licht zur Rettung des Lebens solcher Personen, welche bei Nacht über Bord in die See fallen*; *Versuch die Grenzen Wohltätigkeit gegen Menschen und Thiere zu erwittern*; *Kurzgefasste Naturgeschichte der schädlichsten Waldinsekten*.

se staly do budoucna pro lidstvo přínosnými a osvobodily by jej z „hluboké“ nevědomosti, po které má prostřednictvím cest díky zvyšování vzdělávání přijít nový řád založený na shodě a věčném míru, o kterém mluvil Imanuel Kant.¹⁵⁵

---

¹⁵⁵ CERMAN, I. *Cesty za osvícením. Úloha cestování v osvícenecké antropologii*, In: *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, s. 223.

7. Resumé

Diese Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Verwandlungen des Reisens in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts am Ende der späteren Aufklärung. Aufgeklärte Reiesenden konnte schon nicht mehr innig der Besuch der Sehenswürdigkeiten bezaubern, das Treffen mit den Adelligen bei den reich gedeckten Tischen oder die Veranstaltung der adeligen Lustbarkeiten und das Jagen, wie es frühr war.

Der Grund war sicher die aufgeklärte Theorie, dessen Ziel war die veralteten Werten in die neuen Werten zu verwandeln.

Die Person des Grafen Leopold Berchtold wurde zum Hauptmotiv meiner Diplomarbeit. Dieser Graf kommt aus Platz an der Naser. In diesem Ort wurde der Graf 1759 geboren.

In seiner Zeit gehörte er unter den sehr intelktuell begabten Adelligen, die in ihrem Leben von der aufgeklärten Ideologie beeinflusst wurden.

Leopold Berchtold studierte in Olmütz und danach kurze Zeit in Wien. Im Jahre 1780 machte er sich auf. Er absolvierte niemals eine Kavalierstour, die anderen jungen Adeliengen machten, sondern die moderne Reise – Commerzreise. Diese moderne Reise wurde in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts zur neuen Inovation genenüber dem älteren barocken Reisen. Sein Ziel war, neue Erkenntnisen zu bringen, die moderne Entwicklung in der verschieden Zweigen der Menschstätigkeit zu beobachten. Der Graf Leopold reiste zwischen den Jahren 1780 - 1796. Bei seinem Reisen besuchte er fast das ganze Europa (das südliche und westliche Europa), auch die nordliche Küste des Afrikas, weiter Palästina und Kleinasien.

Aus den Reisen brachte er viele neue Erfahrungen, Kentnissen und auch Anlässe zum Nachdenken mit. Diese Anlässe ließ er nicht nur für sich selbst. Die Erfahrungen aus den Reisen sammelte für weitere Generationen der jüngeren Reisenden in sein Buch, Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüsslicher Fragen genannt. Das Buch wurde in Braunschweig im Jahre 1791 herausgegeben.

Im Jahre 1800 erbte er die grosse Herrschaft Buchlau und Buchlowitz nach seiner Tante Eleonora. Dieses grosse und Vermögen gerät in Klauen seiner aufgeklärten Gedanken und Kenntnisen. Durch diese aufgeklärten Gedanken

und seine Güterigkeit bemühte er sich seine Herrschaft (besonders Wirtschaft und das Leben den Untertanen) erhöhen und so die Leute aus dem Nichtwissen befreien.

Allerdings auch diese aufgeklärte Theorie war nicht der Grund zur Verwandlung des Zwecks des Reisen, sondern das Leben den Reisenden und der Fortschritt.

8. Seznam použitých pramenů

BERCHTOLD, L. *Miscellen und Briefe*, Moravský zemský archiv Brno, fond G 138, inv. č. 296, karton 53.

BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüsslicher Fragen*. Braunschweig, 1791, s. inv.č. 3108/2480, SH Buchlov.

9. Seznam použité literatury

9.1 Monografie, studie a články

BAŠČAN, M - BEZDĚČKA, P. - JILÍK, J. - ŽIŽLAVSKÝ, B. *Chřiby záhadné a mytické 4*. 1. vyd. Uherské Hradiště: Futuro Bezděčka Pavel, 2004, 113 s.

BERCHTOLD GRAF, L. *Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, Rudolf Rohrer, Brünn 1890, 349 s.

BOBKOVÁ, L., NEUDERTOVÁ, M. *Cestování jako modernizační činitel středověké a raně novověké společnosti*, Ústí na Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1997, 498 s.

BRÄUNER, W. HAMERNÍKOVÁ, A. *Rodinný archiv Berchtoldů (1202) 1494-1945. Inventář*. Státní archiv v Brně, 1967, 253 s.

CERMAN, I. *Cesty za osvícením. Úloha cestování v osvícenecké antropologii*, In: *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, Univerzita Pardubice, Pardubice 2007, s. 221-233.

CERMAN, I. *Zrození osvíceného kavalíra*, In: *Časopis národního muzea*, řada historická, ročník 173, č 3-4, 2004. s. 157-187.

DÜLMEN, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku III*. Praha: Argo, Praha 2006, 339 s.

ENGLOVÁ, J. *Proměny cestování na počátku 19. století ve světle zpráv cestovatelů ze Saska a Čech*, In: Bobková, L. – Neudertová, M. *Cestování jako modernizační činitel středověké a raně novověké společnosti*, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ústí na Labem 1997, s. 359-363.

- FOLTÝN, T. *Cestovní instrukce jako pramen k dějinám kavalírských cest (1640-1740)*. In: *Historie 2005. Celostátní studentská vědecká konference*, Liberec 8.-9. prosince 2005, Liberec, 2006, s. 74-116.
- HLAVAČKA, M. *Cestování v éře dostavníků*. Praha: Argo, Praha 1996, 137 s.
- HRDÝ, M. *Moje Buchlovice*. 1. vyd. Buchlovice: Obec Buchlovice, 2005, 206 s.
- KOCOURKOVÁ, K. *Cesty a cestování v životě společnosti*. in: *Písemné pozůstalosti k dějinám cestování*. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ústí na Labem 1997, 366 s.
- KROUPA, J. *Alchymie štěstí*. 2. vyd. Brno: Era, 2006, 328 s.
- KROUPA, J. *Počátky raného liberalismu na Moravě*. Studie Muzea Kroměřížska, ročník 12, 1990. s. 117-122.
- KUBEŠ J. *Vyšší šlechta z českých zemí v letech 1650-1750. Úvod do tématu*, In: *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650-1750)*. Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů, Pardubice 2007, s. 9-33.
- KUBEŠ, J. *Kryštof Václav Nostic - Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Scriptorium, Praha 2004, 384 s.
- LENDEROVÁ, M. *Z Francie do srdce Evropy*. Příspěvek k dějinám cestovních zpráv, Český časopis historický, č. 2, ročník 99, 2001, s. 253-278.
- LENDEROVÁ, M. *Cestovatel*, In: *Člověk českého raného novověku*, Argo, Praha 2007, s. 239-254.
- LENDEROVÁ, M. – KUBEŠ, J. *Chvála deníků a dopisů*, In: *Osobní deník a korespondence*, Univerzita Pardubice, Pardubice 2004, 82 s.
- MAŤA, P. *Nejstarší české a moravské deníky*. Folia Historica Bohemica 18, Praha, 1997, s. 99-120.
- MORAVIČANSKÝ, P. *Leopold Graf von Berchtold der Menschenfreund*. Brünn 1859, 95 s.
- OTTO, J. *Ottův slovník naučný : III. Díl*. Praha : Jan Otto, 1890, 946 s.
- PÁNEK, J. *Cestování jako modernizační činitel středověké a raně novověké společnosti*. In: *Cesty a cestování v životě společnosti*, Acta Universitatis Purkynianae, 1995, s. 10-22.
- STOKLÁSKOVÁ, Z. *Církevní politika a svoboda cestování v Rakousku na konci 18. století*. In *Tomáš Dvořák - Radomír Vlček - Libor Vykoupil (edd.), Milý Bore. Profesoru Ctiboru Nečasovi k jeho sedmdesátým narozeninám věnují přátelé, kolegové a žáci*. 1. vydání, Matices moravská, Brno 2003.

SZ hrad Buchlov, BERCHTOLD, L. *Anweisung für Reisende, nebst einer systematischen Sammlung zwäckmassige und nüsslicher Fragen*. Braunschweig 1791.

WIEGLEB, J. *Die naturliche Magie, Fridrich Nicolai, 19. díl*. Berlin 1805, s. 461.

WURZBACH, C. *Biographische Lexikon des Kaiserthums Österreich*. Wien 1856. s. 291-293.

9.2 Webové stránky

Berchtoldové. Zámek a zámecký areál v Buchlovicích.

Dostupné z WWW: < <http://www.zamek.estranky.cz/stranka/berchtoldi>, 2.4.2010.

CIPRO, M. *Jaký je smysl sociální práce?*

Dostupné z WWW: http://www.zamekberchtold.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=97&Itemid=81, 2.4.2010.

DVOŘÁČEK, T. *Berchtoldové z Uherčic.*

Dostupné z WWW: <http://www.celemvzad.cz/clanek/berchtoldove-z-uhercic/?cislo=10>, 2.4.2010.

KRAUSOVÁ, M. *Zámek Berchtold Kunice-Vidovice.*

Dostupné z WWW: < <http://www.zamek.estranky.cz/stranka/berchtoldi>, 2.4.2010.

ROTREKL, L. *Znak rodu Berchtoldů z Uherčic.*

Dostupné z WWW: http://www.rotrekl.cz/v_heraldika.htm., 2.4.2010.

10. Seznam příloh

<i>Obr. 1: Znak Berchtoldů z Uherčic</i>	59
<i>Obr. 2: Hrabě Leopold I. František Xaver Berchtold</i>	59
<i>Obr. 3: Cestovní deník hraběte Leopolda Bercholda – itinerář cesty</i>	60
<i>Obr. 4: Pohled na Buchlovický zámek z počátku 19. století</i>	60
<i>Obr. 5: Rubia tinctorum – mořena barvířská; grafika z jeho deníku</i>	61
<i>Obr. 6: Titulní strana jeho knihy Instrukce pro cestující</i>	62

11. Přílohy

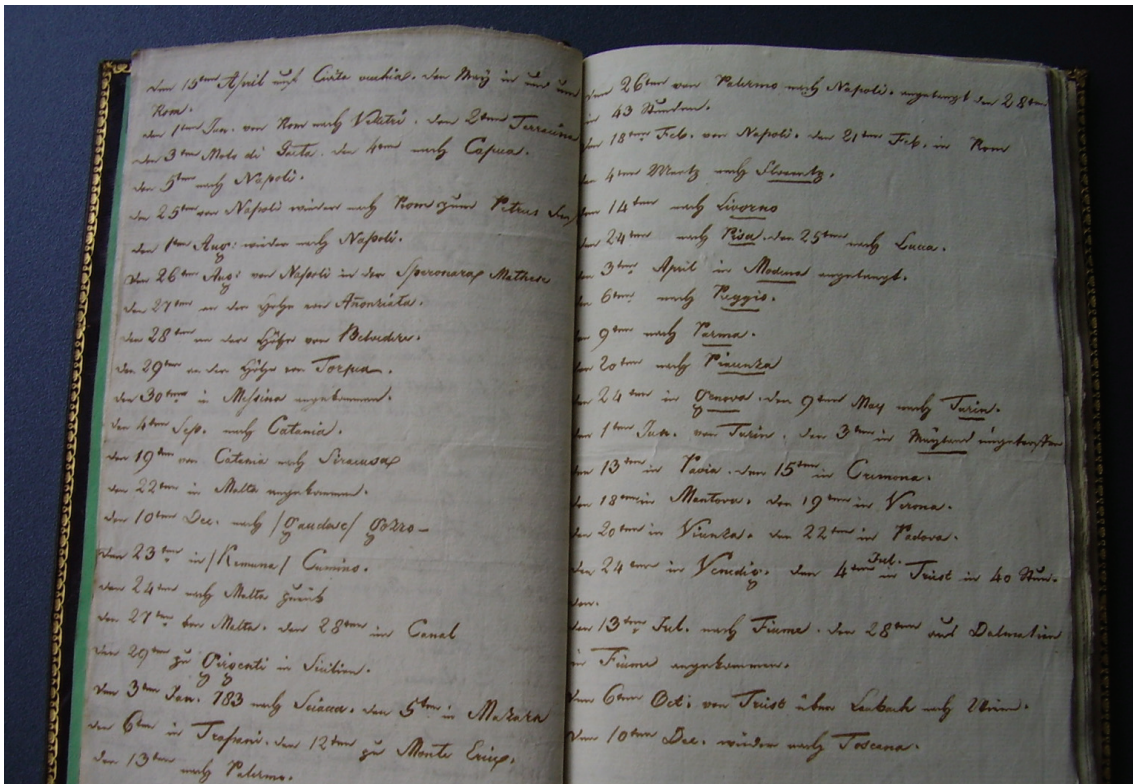
Obr. 1: Znak Berchtoldů z Uherčic

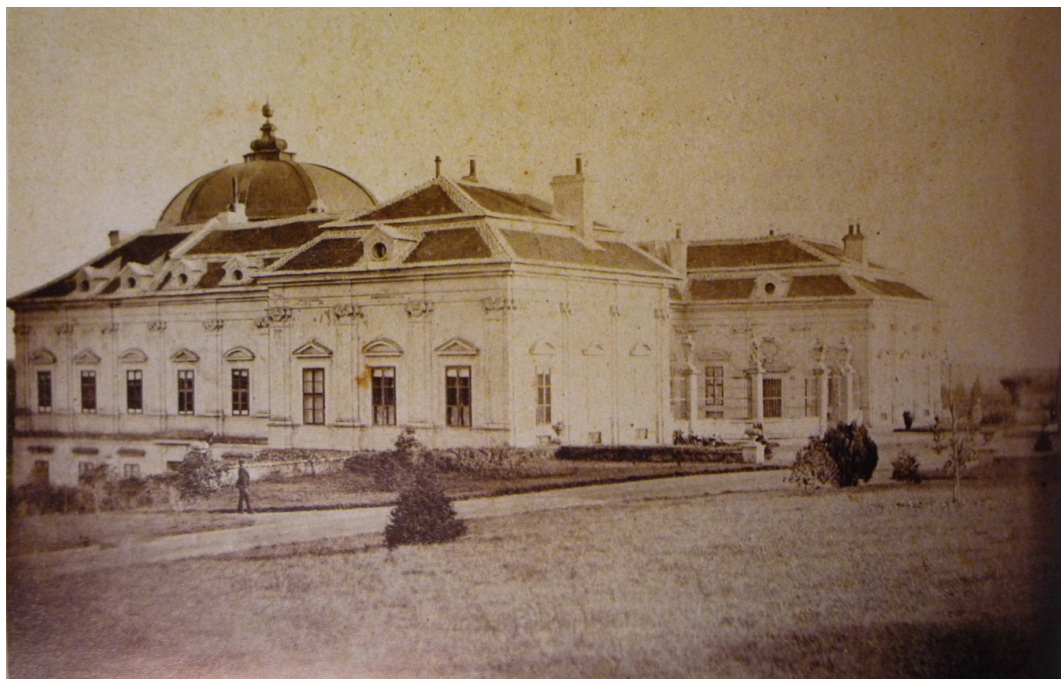
Obr. 2: Hrabě Leopold I. František Xaver Berchtold

Obr. 3: Cestovní deník hraběte Leopolda Bercholda – itinerář cesty

Obr. 4: Pohled na Buchlovický zámek z počátku 19. století.

Obr. 5: *Rubia tinctorum* – mořena barvířská; grafika z jeho deníku

Obr. 6: Titulní strana jeho knihy *Instrukce pro cestující*

